

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ
KOMİSYONU
KADIN İSTİHDAMININ ARTTIRILMASI,
KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN,
KOOPERATİFÇİLİĞİNİN
GÜÇLENDİRİLMESİ VE DESTEKLENMESİ
KAPSAMINDA MEVCUT SORUNLARIN
TESPİTİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİN
BELİRLENMESİ ALT KOMİSYONU
TUTANAKLARI

—●—
1 Aralık 2021 Çarşamba

—●—
KONU

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün sunumu
- Polatlı Anadolu Bacıları Kadın Kooperatifinin sunumu

1 ARALIK 2021 Çarşamba

BİRİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 15.41

BAŞKAN: Çiğdem ERDOĞAN ATABEK (Sakarya)

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Kadın İstihdamının Artırılması, Kadın Girişimciliğinin, Kooperatifçiliğinin Güçlendirilmesi ve Desteklenmesi Kapsamında Mevcut Sorunların Tespiti ve Çözüm Önerilerinin Belirlenmesi Alt Komisyonu toplantımıza hoş geldiniz. Komisyonumuzun değerli üyeleri, Kıymetli Başkanımız, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımızın değerli bürokratları; sizleri de saygıyla selamlıyorum, hoş geldiniz.

Toplantı yeter sayımız vardır. (*)

Komisyonumuzun 27’nci Yasama Dönemi Beşinci Yasama Yılı’nın 5’inci toplantısını açıyorum.

Kadın istihdamının artırılması, kadın girişimciliğinin, kooperatifçiliğinin güçlenmesi ve desteklenmesi kapsamında mevcut sorunların tespiti ve çözüm önerilerinin belirlenmesi alanında bilgilenebilmek, genel çerçeveyi görebilmek ve bu suretle daha sağlıklı ilerleyebilmek adına bilgilendirme toplantılarına devam ediyoruz. Geçen hafta İŞKUR ile KOSGEB temsilcilerini dinlemiştik, bu doğrultuda bu hafta alt komisyonumuzun çalışma alanına ilişkin politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında temel bir role sahip olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Ankara Polatlı merkezli başarılı bir kadın kooperatifi olan Anadolu Bacıları Kadın Kooperatifini misafir ediyoruz.

Kadın istihdamının artırılması, kadın girişimciliğinin, kooperatifçiliğinin güçlendirilmesi alanında genel uygulamalar nasıl, kadınlara verilen destekler neler, uygulamada aksayan yönler neler, bu alana dair sorunları çözmek için neler yapabiliriz, kadınlarımızın kurduğu kooperatiflerin karşılaştığı sorunlar neler, sahada yaşanan sorunların önüne geçmek için neler yapabiliriz, hep beraber bugün bu sorulara yanıt bulmaya çalışacağız.

Değerli üyelerimiz, kıymetli katılımcılar; güçlü bir ülke, güçlü bir millet, huzurlu bir toplum olabilmenin öncelikli şartı güçlü bir aile yapısına ve güçlü bir kadın topluluğuna sahip olmaktır. Şeyh Edebalı’nın de dediği gibi, aileyi yaşatmadan ne devleti ne de milleti yaşatabiliriz. Mutlu birey ve güçlü ailelerden oluşan müreffeh bir toplum için sosyal politikalar geliştiren ve uygulayan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımızın kıymetli temsilcilerini dinleyeceğimiz toplantımızın ilk kısmına geçiyoruz.

Komisyonumuza sunum yapmak üzere bugün burada bulunan Kadının Statüsü Genel Müdürü Sayın Gülser Ustaoglu, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Ekonomik Statü Daire Başkanı Güler Özdoğan, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanı Yeliz Filiz Öztürk’e toplantıya iştiraklerinden dolayı çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi, sözü Sayın Genel Müdürümüz Gülser Ustaoglu’na bırakıyorum.

FATMA AKSAL (Edirne) – Sayın Genel Müdürüm, siz başlamadan bir oy kullanmaya gideceğiz, müsaade istiyoruz.

KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – Peki efendim.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Buyurun Sayın Genel Müdürüm.

KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – Sayın Başkan, saygıdeğer komisyon üyeleri, kıymetli katılımcılar; öncelikle komisyon çalışmalarının hayırlara vesile olmasını dileyerek sizleri saygıyla selamlıyorum.

(*) Coronavirus salgını sebebiyle toplantı salonundaki Başkanlık Divanı üyeleri, milletvekilleri, katılımcılar ve görevli personel maske takarak çalışmalara katılmaktadır.

Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu tarafından oluşturulan kadın istihdamının artırılması, kadın girişimciliğinin, kooperatifçiliğinin güçlendirilmesi kapsamında oluşturulan alt komisyona sunum yapmak üzere Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımızı temsilen huzurunuzdayım.

Sayın Başkan, saygıdeğer hazırun; Kadının Statüsü Genel Müdürlüğümüzle ilgili, görevlerimizle ilgili çok kısa bir, minik bir sunum yapmak istiyorum. 21 Nisan 2021 tarihinde, bildiğiniz üzere, 73 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 67'nci maddesi kapsamında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımızın ana hizmetli birimlerinden biri olarak çalışmalarımıza devam ediyoruz. Bu çerçevede Genel Müdürlüğümüz, kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek, kadının insan haklarını korumak ve geliştirmek, en kritik çalışma alanımız olan kadına yönelik şiddetle mücadele etmek ve kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak üzere ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları koordine etmekle sorumlu.

Bilindiği üzere kadınların iş gücüne dâhil olması, ülkelerin ekonomik kalkınmalarının temel şartlarından biri. Kadınların istihdamda yer alarak elde ettikleri ekonomik özgürlük ve toplumsal saygınlık, kendileri, aileleri ve bulundukları toplum için çok önemli kazanımlar sağlamakta. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadınları iş gücüne ve istihdama katılımına yönelik pek çok çalışmak yürütülmekte. Bu çerçevede kadınların çalışma hayatında daha etkin ve aktif olmalarını sağlamada dünya uygulamalarıyla uyumlu olarak ve tüm taraflarla iş birliği içinde iş-yaşam dengesinin sağlanması, iş gücü piyasasında nitelikli ve yenilikçi alanlarda kadın istihdamının artırılması ve kadın girişimciliği ile kadın kooperatiflerinin geliştirilmesi hem Bakanlık olarak hem Genel Müdürlük olarak planlamalarımız arasında yer almakta. Kadın girişimciliği ve kadın kooperatiflerinin geliştirilmesi çalışmalarıyla eğitim, danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunarak kadınların dayanışma içerisinde kendi kendine yetebilen ve üretken bireyler hâle gelmeleri ve ülke ekonomisine katkı sunmalarını hedefliyoruz.

Ülkemizde kadınların iş gücü piyasasındaki durumuna ilişkin istatistikleri dikkat aldığımızda -slaytımızda da görüldüğü üzere- yıllar itibarıyla kaydedilen gelişmeler slaytta yer alıyor. 2005 yılında 15 yaş artı kadınların iş gücüne katılım oranı -slaytta da görüldüğü üzere- yüzde 23,3; istihdam oranı yüzde 20,7 ve kayıt dışı çalışma oranı yüzde 66,1 iken 2021 yılı Eylül ayı geldiğimizde yine aynı sırayla ifade edeceğim, iş gücüne katılım oranı yüzde 34,7; istihdam oranı yüzde 29,3 ve kayıt dışı çalışma oranı yüzde 38,4. Dikkat edeceğimiz üzere kayıt dışı çalışma oranında hakikaten, ciddi yarı yarıya bir düşüş görülmekte.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK - Kayıt dışısını ağırlıklı tarım olarak mı görüyoruz Sayın Genel Müdürüm?

KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – Evet, ağırlıklı tarım olarak görüyoruz. Daha sonraki slaytlarda hani, hangi sektörlerde daha fazla istihdam olduğunu da açıklamaya çalışacağım.

Eğitimi durumuna göre kadınların iş gücüne katılım oranlarına baktığımızdaysa slaytta da görüldüğü üzere eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların iş gücüne katılım oranlarının da yükseldiğini görüyoruz. Okuryazar olmayan kadınlarda bu oranın yüzde 12,4; lise altı eğitimlerde yüzde 24,1; lise düzeyindeyse 29,9 olduğunu, mesleki ve teknik lise düzeyinde yüzde 37'ye ulaştığını ve yükseköğretim düzeyinde de yüzde 65,6'ya yükseldiğini görmekteyiz.

Kadınların iş gücüne dâhil olmama nedenlerini incelediğimizde en yüksek payın 47,2'lik bir payla ev işleriyle meşguliyet olduğunu görüyoruz. Diğer ayrımlara baktığımız zaman da çalışamaz hâlde olanların yüzde 15 gibi bir oranı var. Emekli olan yüzde 5,9 -yüzde 6 gibi- yine, eğitim ve öğretim sebebiyle yüzde 11 gibi iş gücüne dâhil olmama nedenlerimiz mevcut.

Genel itibarıyla baktığımızda 2020 itibarıyla ülkemizdeki kadın nüfusu işte, iş gücüne katılımı sağlayan, istihdamda olan kadın sayısını belirtmem gerekirse 15 yaş üstü toplam kadın nüfusumuz ülkemizde şu anda 31 milyon 623 bin. İş gücüne katılım sağlayan kadın sayımız ise 9 milyon 768 bin. İstihdama dâhil olan kadın sayısıysa 8 milyon 306 bin.

Bu slaytımızda kadın istihdamının sektörel dağılımına bakıyoruz. Burada da kadınların yüzde 60,4'lük payla en çok hizmetler sektöründe çalıştığını görüyoruz, en az da sanayi ve inşaat sektöründe yer aldığını görmekteyiz. Ülkemizde çalışan kadınların yüzde 23'ü ise tarım sektöründe çalışmakta. Yıllar itibarıyla kadın istihdamının tarım sektöründe azalıp hizmetler sektöründe arttığını da gözlemliyoruz rakamlardan.

Öte yanda, kadınların toplam içindeki işteki durumuna baktığımız zaman, ülkemizde her 100 ücretsiz aile işçisinin yaklaşık 68'inin, her 100 ücretli ve yevmiyeli çalışanın yaklaşık 30'unun, her 100 kendi hesabına çalışanın 17'sinin ve her 100 işverenin yaklaşık 12'sinin kadın olduğunu görmekteyiz.

Ülkemizin On Birinci Kalkınma Planı'nda kadın bölümünün sayısal hedefleri incelendiğinde -yüksek hedeflerimiz var- kadınların ekonomik hayattaki konumlarının güçlendirilmesine yönelik hedeflere kısaca bakacak olursak, 2023 yılı sonuna kadar kadın iş gücüne katılım oranını yüzde 38,5'a; kadın istihdam oranını yüzde 34'e, kendi hesabına çalışan içindeki kadın oranını yüzde 20'ye, işveren olarak çalışanlar içindeki kadın oranını da yüzde 10'a yükseltme hedefimiz var. Şu an itibarıyla baktığımızda da 2021 Eylül itibarıyla kadın iş gücüne katılma oranı yüzde 34,7; istihdam oranımız yüzde 29,3; kendi hesabına çalışanlar içindeki kadın oranı yüzde 17, işveren olarak çalışanlar içindeki kadın oranı ise yüzde 12,2.

Kadın istihdamı kapsamında önemli yasal gelişmelerden kısaca bahsetmek istiyorum. Hepimize moral verecek, hepimizi cesaretlendirecek gerçekten önemli yasal gelişmelere imza atmış durumdayız. 10 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren İş Kanunu'yla işveren-işçi ilişkisinde cinsiyet dâhil hiçbir nedenle temel insan hakları bakımından ayırım yapılmayacağı düzenlendi; bu, önemli bir gelişme.

Yine, 2007 yılında Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan değişikliklerle hane içinde kadınlar tarafından üretilen ürünlerin düzenlenen kermes, festival, panayır gibi kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılması sonucu kadınların elde ettikleri gelirler vergiden muaf tutuldu.

Yine, 30 Ocak 2019 tarihinde yapılan düzenlemeyle ilgili yıl içinde geçerli olan asgari ücretin yıllık brüt tutarından fazla olmamak üzere, internet ve benzeri elektronik ortamlar üzerinden gerçekleştirilen satışlar vergi muafiyeti kapsamına alındı.

Öte yanda, kadınların çalışma hayatına dâhil olmasını ve istihdamını sağlamak amacıyla teşvik uygulamalarında kadınlara ayrıcalıklı uygulamalar getirildi. Bu kapsamda, 2011'den 2022 yılı sonuna kadar 18 yaş ve üzeri kadınları istihdam eden özel sektör işverenlerinin 24 ile 54 ay prime esas kazanç üst sınırına kadarki sosyal güvenlik primi işveren payları devletimiz tarafından karşılanıyor. Ayrıca 2018 yılında hayata geçirilen ve 2022 yılı sonuna kadar geçerli olan ilave istihdam teşvikiyle ilave işe alınanların vergi ve sosyal güvenlik primleri en fazla on iki aya kadar karşılanırken kadınlar için on sekiz ay süreyle karşılanmakta yani kadınlara da bu yönde pozitif ayrımcılık sağlanmış durumda.

Yine, 10 Şubat 2016 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 6663 sayılı Kanun çerçevesinde, kadın çalışanlar ve ebeveynlerin özlük haklarına ilişkin düzenlemeler yapıldı. Düzenlemeleri kısaca özetlemem gerekirse, devlet memurlarının doğum nedeniyle ücretsiz izinde geçen sürelerinin derece, kademe ilerlemesinde değerlendirilmesi sağlandı. Çalışanların, doğuma bağlı ücretli yarı zamanlı çalışma haklarının düzenlenmesi bu kanunda yer aldı. Yapılan düzenlemeyle analık izninin bitiminden itibaren -çocuğun hayatta kalması kaydıyla- 1'inci çocuk için iki ay, 2'nci çocuk için dört ay, 3'üncü ve diğer çocuklar için de altı aya kadar ücretli yarı zamanlı çalışma imkânı getirildi. Yine, çoğul doğumlarda bu süreler birer ay ilave edilmekte. Çocuğun engelli olması durumunda ise on iki ay

süreyile ücretli yarı zamanlı çalışma hakkı tanınmış durumda. Yine, çalışan ebeveynlere kısmi süreli çalışma haklarının düzenlenmesi kapsamında neler yapıldığına kısaca değinecek olursak; çocuk mecburi ilköğretim çağına gelinceye kadar memur ve işçi ebeveynlere her bir çocuk için kısmi süreli çalışma hakkı getirildi. Kamu ve özel sektörde iş ve insan kaynağı planlaması açısından ebeveynlerden biri her bir çocuk için bu haktan bir kez yararlanabilecek durumda.

Yine memurlarda olduğu gibi, doğumda ve doğum sonrasında işçi annenin ölümü hâlinde babanın da kalan analık izin haklarından aynen yararlanması sağlandı.

Evlat edinenler için izin hakları kapsamına baktığımızda da evlat edinme durumunda doğuma bağlı söz konusu izinlerden kıyasen yararlanması sağlandı.

Ayrıca, 6745 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun çerçevesinde de açılış iznini Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımızdan alan özel kreş ve gündüz bakımevlerinin faaliyete geçtiği ve vergilendirme döneminden itibaren 5 vergilendirme dönemi boyunca gelir ve kurumlar vergisinden muaf olmaları sağlandı.

Yine 7103 sayılı Kanun çerçevesinde Gelir Vergisi Kanunu'nda bazı düzenlemeler yapıldı. Bu düzenlemeyle işveren, kadın çalışanların her bir çocuğu için, aylık brüt asgari ücretin yüzde 50'sini aşmamak üzere, ödemeyi doğrudan bu hizmeti sağlayan kreş ve bakımevlerine yapmaları kaydıyla bu tutarın gelir vergisinden muafiyeti sağlandı.

(2004/7) sayılı -bildiğiniz üzere- Başbakanlık Genelge'miz var. Bu kapsamda da kamuda personel alımlarında hizmet gerekleri dışında cinsiyet ayrımı yapılmayacağı düzenlenmiş durumda. (2010/14) sayılı Başbakanlık Genelge'miz ise kadın istihdamının artırılması ve fırsat eşitliğinin sağlanması konulu bir genelge. Burada, kadınların sosyoekonomik konumlarının güçlendirilmesi, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma amaçlarına ulaşabilmesi için ve eşit işe eşit ücret imkânının sağlanması için tüm kamu kurumlarına görev ve sorumluluklar veriliyor bu genelgeyle birlikte. Bu amaçla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı koordinasyonunda Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu oluşturulmuş durumda ve çalışmalarına devam ediyor.

Dünya ülkelerindeki istatistiklere bakacak olursak; 15-64 yaş grubunda kadınların iş gücüne katılımı OECD ülkeleri ortalaması yüzde 63,8, AB-27 ortalamasına baktığımızda da bu oran yüzde 67,5. Benzer şekilde kadın istihdamı oranına baktığımızda; yine OECD ülkelerinin ortalaması yüzde 59, AB-27 ortalaması ise yüzde 62,5. OECD ve Avrupa Birliği ülkeleri göz önünde bulundurulduğunda, kadınların iş gücüne katılım oranlarının ve istihdam oranlarının göreceli olarak daha düşük olduğu yerlerin Güney Amerika ülkeleri ve Güney Avrupa ülkeleri olduğu da görülmekte.

Şimdi, sizlere, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olarak, kadınların güçlenmesi kapsamında yürüttüğümüz çalışmalardan kısaca bahsetmek istiyorum. Kadın girişimciliği... Bu çalışmalarımızı kısaca özetleyecek olursak kadının güçlenmesi kapsamında; bizler 81 ilimizi kapsayacak şekilde "Finansal Okuryazarlık ve Kadınların Ekonomik Güçlenmesi" seminerleri düzenliyoruz. Şimdiye kadar baktığımızda, bu seminerleri 2017 yılı sonu itibarıyla başlatmıştık. Öncelikle eğitimleri Genel Müdürlük olarak veriyorduk sonradan 81 ilimizde bu konuda uzman olan arkadaşlarımıza eğitim modüllerimizi ilettik ve onların daha da uzmanlaşmasını sağlayarak herkesin kendi ilinde eğitici olmasını sağladık ve bu çerçevede çalışmalarımızı yürütmekteyiz. Şimdiye kadar, baktığımızda, 81 ilde 190 etkinlik düzenledik ve yaklaşık olarak 618 bin kişiye ulaşmış durumdayız. 2021 sonuna kadar da Cumhurbaşkanlığı programları çerçevesinde hedeflerimiz arasında yer alan 5 ilimizde de programlarımızı tamamlayacağız, planlarımızı yapmış durumdayız. Yıl sonuna kadar finansal okuryazarlık seminerlerini tamamlayacağımız iller; Adıyaman, Batman, Elâzığ, Tokat ve Zonguldak illerimiz.

Diğer yaptığımız çalışmaya gelecek olursak; Türkiye'nin Mühendis Kızları Proje'miz var. Bu da Millî Eğitim Bakanlığıyla ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve özel sektörle, Limak Vakfıyla ortaklaşa yürüttüğümüz bir çalışma. Burada, biz genç kızlarımızı mühendisliğe teşvik etmeye çalışıyoruz, mühendislik alanında rol model olmalarını hedefledik. Bu anlamda burs programlarımız var, lise programları var. Burs programlarına baktığımızda, mühendislik fakültelerinde bütün mühendislik birimlerini değil de daha çok bilgisayar, endüstri, elektrik elektronik, inşaat, makine, çevre ve kimya mühendisliği bölümlerini tespit ettik. Bu çevre ve kimya mühendisliğini de son bir yıl içinde aslında eklemiş bulunuyoruz. Neler veriyoruz burs programı kapsamında? Limak Vakfı belli bir burs ücreti ödüyor bu öğrencilere. Ayrıca staj imkânı, mentorluk imkânı sağlayabiliyoruz yani bu meslekte deneyimli olan kişilerle eşleşmelerini sağlıyoruz. Yine, İngilizce kurslarımız olabiliyor, yabancı dil kurslarımız olabiliyor. Sosyal mühendislik, mühendislikte liderlik gibi eğitimler veriyoruz. Çeşitli sosyal sorumluluk projelerinde yer almalarını sağlıyoruz. Şimdiye kadar, baktığımızda, mühendislik fakültelerinde okuyan 560 kız öğrenci bu burs programımızdan faydalanmış durumda. 2021-2022 dönemi için de hedefimiz 140 öğrenciyi bu burs programlarından faydalandırmak.

Lise programına geldiğimizde, bu lise programını Millî Eğitim Bakanlığıyla birlikte yürütüyoruz. Bu kapsamda...

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Sayın Genel Müdürüm, lise programına geçmeden evvel, az önce... Sanayide de kadın oranının düşük olduğunun altını çizerek bu yaptığınız proje onu da destekleyen bir proje. Bu anlamda bu projenin çıktıları yani işte, 560 kız burs almış, mentorluk takviyesi sağlanmış, staj imkânı oluşturulmuş, sektörde işe girmiş mi? Yani bunlar mezun oldular mı, mezun olduktan sonra işe girdiler mi? Yani iş gücüne katılım yansıması nasıl?

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – Bu konuyu da takip ediyoruz. Bilhassa Limak Vakfı ve diğer holdinglerle bağlantı kurularak -yani bilhassa özel sektör de açıkçası- iş bulmaları... Zaten stajlarını da biz özel sektörde ilgili firmalarda yaptırdığımız için çoğunun işe yerleştiğini memnuniyetle ifade edebilirim. Yani bu anlamda elimizde bir raporumuz olabilir onu da paylaşabiliriz sizlerle ama çoğunun işe yerleştiğini... Yani başlangıçta da zaten, çalışmayı başlatırken işe yerleşme garantisiyle başladığını da ifade edersem doğru olur diye düşünüyorum.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Çok iyi, teşekkürler.

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – İleriye dönük de biz yine bu programları aslında farklı sektörlerde de farklı fakültelerde de yapmayı planlıyoruz. İnşallah, onu da yine özel sektörle birlikte başarabileceğimizi düşünüyoruz.

Lise programını Millî Eğitim Bakanlığıyla yürüttüğümüzü söylemiştik. 40 ilde 125 lisede farkındalık ve bilinç oluşturma çalışmaları yapıyoruz. Burada kim hedef kitlemiz? Okul idarecilerine, öğretmenlere, velilere ve öğrencilere yönelik... Yani üniversite çağına geldikleri zaman bu mühendislik fakültelerini seçmelerini, neden seçmeleri gerektiğini, ne tür fırsatlarla karşılaşabileceklerini anlatmaya çalışıyoruz ki daha çok mühendislik fakültelerinde okuyan kızlarımız olsun. Bu anlamda da 54 bin kişiye ulaşmış durumdayız. Bu projenin sürdürülebilirliğini sağlamak için de projenin ikinci fazı için çalışmalarımızı sürdürüyoruz ve 2022 yılında da ikinci fazı uyguluyor olacağız. Özel sektörü de bu konuda teşvik etme gayreti içerisinde olacağız.

Kadın girişimciliği konusuna geldiğimizde, küreselleşme sonucu artan rekabet ortamında kadınların, bir çalışan olmak kadar, kendi adına iş yapan ya da işveren olarak da ekonomide etkin yer almaları son derece önemli, hepimizin bildiği gibi. Ülkemizin sosyal ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunmak ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için ekonomik değer yaratan kadın

girişimci sayısını artırmamız ve mevcut kadın girişimcilerimizi de daha da güçlendirmemiz gerekiyor. Ülkemizde kadın girişimciliği alanındaki ilerlemeleri, genel itibarıyla, TÜİK iş gücü istatistiklerinden elde edilen işveren ve kendi hesabına çalışanlar için kadın oranıyla değerlendiriyoruz. TÜİK verilerine -slaytta da görüldüğü gibi- baktığımızda; 2005 yılında işveren ve kendi hesabına çalışanlar içindeki kadın oranının yüzde 12,4 olduğunu, 2020 yılında ise bu oranın yüzde 16,1'e yükseldiğini görmekteyiz. Ülkemizde ilk defa gerçekleştirilen ve ülkemizin önde gelen 102 şirketinin incelendiği Türkiye'nin Potansiyeli Kadının İş Dünyasındaki Yeri Raporu'nda, kadınların iş gücüne katılımının hem dünya hem de Türkiye ekonomisi için önemli bir büyüme fırsatı yaratmakta olduğu vurgulanmakta. Aslında bizim bunun için, kadın istihdamı konusunda daha fazla çalışmamız gerekiyor.

Ülkemizde kamu kurumlarıyla birlikte sivil toplum kuruluşları ve özel sektör, kadın girişimciliğini desteklemeye yönelik çeşitli faaliyetler yürütmekte, hepimizin bildiği üzere. Bu kapsamda, meslek birliği olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği bünyesinde örgütlenen kadın girişimci kurulları 81 ilde başarılı çalışmalarını sürdürmekte. Kadınlarımızın sermayeye erişimini kolaylaştırmak için ise Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin yanı sıra, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi -kısaca KOSGEB- Kalkınma Ajansları gibi sektörün içinde olan kuruluşlar da danışmanlık ve kredi desteği sağlamakta.

2020 verilerine baktığımız zaman; AB ülkelerinde kadın girişimcilik oranına bakıldığında, AB-27'de kadın girişimcilik oranının yüzde 32,8 olduğunu görüyoruz; bu oranın Almanya'da yüzde 34,2, Avusturya'da yüzde 35,6 ve İtalya'da 30,5 olduğunu görmekteyiz. Söz konusu oranları değerlendirdiğimizde, ülkemizdeki kadın girişimcilerin desteklenmesi ve kadın girişimci sayısının artırılması yönünde çalışmalara daha fazla ağırlık vermemiz gerektiği açıkça ortada.

Ülkemizin sosyal ve ekonomik kalkınması için ekonomik değer yaratan kadın girişimci sayısının artırılması ve kadın girişimcilerin desteklenmesi gerçekten çok önemli. Bu kapsamda ülkemizin temel politika dokümanlarına baktığımızda, 2019-2023 yılları için hazırlanan On Birinci Kalkınma Planı'mızda kadın girişimciliği alanında yer verilen hususlara kısaca değinmek istiyorum. Kadınların ekonomik faaliyetlerinin geliştirilmesi için kadın girişimcilere iş geliştirme süreçlerinde danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulacağı, bu alandaki desteklerde kadınlara öncelik verileceği hususu var On Birinci Kalkınma Planı'mızda. Yine, kadınların internet sitesi, portal, aplikasyon gibi dijital ortamlardaki ekonomik faaliyetlerinin geliştirilmesini hedefleyen mekanizmaların oluşturulacağı ve kadın girişimcilerin e-ticarette güçlenmelerini sağlamaya yönelik eğitim programları ve seminerler düzenleneceği kayıt altına alınmış vaziyette. Kadınlar tarafından kurulan kooperatiflere yönelik eğitim, girişimcilik ve danışmanlık gibi alanlarda sunulan destekler yaygınlaştırılarak gerekli hukuki düzenlemeler yapılmak suretiyle kadınların kooperatif kurmalarının kolaylaştırılacağı şeklinde yer almakta. Bizler de bu On Birinci Kalkınma Planı'nda yer alan hedefler doğrultusunda diğer birimlerle birlikte çalışmalarımızı yürütüyoruz.

Ayrıca, Kadının Statüsü Genel Müdürlüęü olarak koordinasyonumuzda hazırladıığımız ve 2018-2023 yıllarını kapsayan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı'mız mevcut. Burada da kadın girişimciliğinin geliştirilmesi, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasını yaygınlaştırarak kadınların ekonomik konumlarının güçlenmesi anlamında bir strateji belirledik ve alt faaliyetlerle tüm taraflarla iř birliğiyle bu stratejimizi hayata geçirmeyi hedefliyoruz. Bu kapsamda planladığımız faaliyetlere çok kısa değinecek olursam; teknoloji geliştirme bölgelerinde, başta kulučka merkezleri olmak üzere, kadın girişimciler özelinde çalışmalar yapmayı hedefliyoruz. Yine, bilgi ve iletişim teknolojileri alanında verilen desteklerde kadınlara öncelik verilmesini planlıyoruz. Kadınlar arasında girişimcilik kültürünün geliştirilmesi amacıyla bilinçlendirme çalışmaları yapmayı ve de bölgesel kalkınma ajanslarının kadın girişimciliğini destekleyen programları ve projelere öncelik vermesini planlıyoruz.

2012-2017 yılları arasında Dünya Bankasıyla ortaklaşa yürüttüğümüz Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi kapsamında, kadın girişimciliği konusunda 8 tane teknik ve akademik araştırma gerçekleştirdik; bu araştırmalardaki bulgulardan faydalanarak da yol haritalarımızı belirlediğimizi ifade etmek isterim. Ayrıca, hem ekonomik hem de sosyal hayatta daimi yaratıcılık gerektiren yenilikçi fikirlerin ve girişimcilerin başarılı rol modelleri olarak bilgi ve deneyimlerini ilgili taraflara aktarmak amacıyla Bakanlığımız ile Kalkınma Ajansı ve TOBB Ankara Kadın Girişimciler Kurulu iş birliğinde, Ankara’da, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Girişimcilik ve İnovasyonda Kadın Konferansı’nı gerçekleştirdik.

Yine, Ankara Kalkınma Ajansıyla birlikte Kalkınmada Girişimci Kadınlar ve Sosyal Etkileşim Konferansı’mızı gerçekleştirdik. Bu konferansta sosyal etkileşim ve girişimcilik arasındaki bağı ortaya koymayı hedefledik ve ülkemizde kendi işini kurarak farklı alanlarda başarı gösteren kadın girişimcilerin ve Türkiye’de işini kuran Suriyeli kadın göçmenlerin yarattığı sinerjilerin duyurulmasını hedefledik aslında çünkü yapılan işlerin duyurulması da ayrıca önem arz ediyor.

Yine, Genel Müdürlüğümüz tarafından –az önce de bahsetmiştim– finansal okuryazarlık ve kadınların ekonomik güçlenmesi seminerlerine devam ediyoruz. Kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi, sürdürülebilirliklerinin sağlanması, kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi ve görünürlüklerinin artırılması amacıyla da çeşitli çalışmalar gerçekleştiriyoruz. Bunların hepsinin, yaptığımız bütün çalışmaların, aslında, kadın girişimciliğinin desteklenmesi anlamında önemli çalışmalar arasında yer aldığını ifade edebiliriz.

Ayrıca, Ticaret Bakanlığıyla, İŞKUR’la, KOSGEB’le, TOBB Kadın Girişimciler Kurulu gibi kurumlar ve kuruluşlarla da kadın girişimciliğinin desteklenmesine yönelik önemli çalışmaları yürüttüğümüzü ifade etmek isterim.

Sayın Başkan, saygıdeğer komisyon üyeleri; şimdi de sizlere kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi ve desteklenmesi kapsamındaki çalışmalarımızdan kısaca bahsetmek istiyorum. Öncelikle dünyadaki kooperatif tanımı nedir, bununla başlamak istiyorum sunumuma.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Sayın Genel Müdürüm, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğüyle entegre mi çalışıyorsunuz?

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – Tabii, tabii birlikte çalışıyoruz. 2018 yılında Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığıyla birlikte imzaladığımız bir protokolümüz var, bütün çalışmaları o protokol kapsamında gerçekleştiriyoruz. Temmuz ayında bu protokolümüzü iki yıllığına uzattık. Dolayısıyla, gerçekten hani tekrara yol açmadan, birbirimizin alanına da çok girmeden ama... Baktığımızda, bizim, tabii, Bakanlık olarak farkındalık yaratmak, kadınları bu işin içine daha da çekmek gibi görevlerimiz var ama teknik olarak tabii ki bu işin Ticaret Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı kapsamında olduğunu da biliyoruz.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Entegre çalışıyorsunuz.

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – Entegre çalışıyoruz, evet.

Şimdi, kooperatifler dünyada nasıl tanımlanıyor? Orada kalmıştık. Hem kişilerin teşkilatlanması hem de ekonomik faaliyetlerin yürütülmesinde özgün bir işletme modeli olarak ortaya çıktı kooperatifler. Derneklerden farklı olarak kamunun ya da kamusal bir amacın değil, ortakların çıkarlarını gözetip geliştirmeyi hedefleyen işletme modeli kooperatifler. Kooperatifler bu hedeflerine de ekonomik faaliyetleri yoluyla ulaşıyor bildiğiniz gibi. Kooperatifleri şirketlerle kıyaslayacak olursak kooperatiflerin en önemli özelliği, sermaye birlikteliği değil, kişi birlikteliği esasında teşkilatlanmaları.

Kooperatiflerde kişiler, sermaye payları ölçüsünde değil, ortaklık temelinde eşit söz hakkına sahipler. Kooperatiflerin kazançlarının paylaşılmasında da sermaye oranı değil, ortakların işlem hacimleri esas alınıyor.

Ülkemizde baktığımızda da 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre kooperatif –ki Kooperatifler Genel Müdürlüğü bunu eminim ifade etmiştir– ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını iş gücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp koruma amacıyla kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar olarak tanımlanmakta.

Uluslararası kamu hukuku çerçevesinde kooperatifçiliğe ilişkin ilk ve en temel kaynak, doküman Uluslararası Kooperatifler Birliğinin 1995 yılında kabul ettiği kooperatifçilik ilkeleri. Slaytta görüldüğü üzere, 7 ilkeyle kooperatifler tanımlanmakta: Gönüllü ve herkese açık ortaklık, ortaklar tarafından gerçekleştirilen demokratik kontrol, ortakların ekonomik katılımı, özerklik ve bağımsızlık; eğitim, öğretim ve bilgilendirme; kooperatifler arasında iş birliği, topluma karşı sorumlu olma. Bu 7 ilke çerçevesinde kooperatifçilik çalışmaları sürdürülüyor.

Yine, ILO'nun 2002 tarih ve 193 no.lu Kooperatifçiliğin Teşvikine İlişkin Tavsiye Kararı, uluslararası bir kuruluş tarafından kooperatifçilik konusunda kabul edilmiş ilk resmî politika belgesi; çıkış noktası aslında bu politika belgesi kooperatifçilik konusunda. Tavsiye kararı, Uluslararası Kooperatifler Birliği tarafından tanımlanan kooperatifçilik ilke ve değerlerini benimsiyor ve bunların hayata geçirilmesi için mevzuat ve politikalar konusunda da hükûmetlere, devletlere birer rehber sunuyor. 193 sayılı Karar'ın kooperatiflerin ihtiyaç duydukları politika çerçevesine ait açıklamalar sağlayan maddelerinde bazı önemli düzenlemeler bulunuyor. Genel anlamda, baktığımızda, kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınmanın önemli aktörleri olduklarını kabul ederek bu rollerini daha iyi nasıl gerçekleştirebilecekleri hususunda ayrıntılar yer alıyor bu tavsiye kararında.

Yine, dünyada yaşanan derin ekonomik krizler, artan gıda güvenliği ihtiyaçları, endişe verici çevre kirliliği ve iklim değişiklikleri günümüzde kooperatifleri dikkate değer bir ekonomik iş modeli olarak öne çıkarmakta. Kooperatifleri işsizliğin önlenmesinde, yoksullukla mücadelede, sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasında ve istihdam politikalarında önemli işletme modelleri olarak görüyoruz. Kooperatif işletme modelinin kadın yoksulluğunun azaltılmasında, slayta da görüldüğü üzere -bir sonrakine geçebiliriz- kadın istihdamının artırılmasında, kamusal ve sivil toplum politikalarına erişimde zorluk yaşayan kadınların sosyoekonomik hayata katılımının desteklenmesinde önemli rolü olduğunu belirtebiliriz.

Yine, kadınların, kooperatifler aracılığıyla istihdama erişerek ekonomik ve sosyal hayata katılabildiklerini biliyoruz, yönetimde yer alabildiklerini, kooperatif bünyesinde dayanışmaya dayalı üretim tarzına geçebildiklerini ve kooperatifler aracılığıyla beşerî sermayeye aktif olarak katkıda bulunabildiklerini biliyoruz. Bu nedenle kooperatifler, aslında kadınların ekonomik ve sosyal açıdan güçlenmesini destekleyen işletmeler olarak değerlendirilmekte.

Ülkemizdeki kadın kooperatifleri çalışmalarına baktığımızda, kadın kooperatifleri, kadınların ürettikleri ürün ve hizmetlerin pazarlanması amacıyla kurulan ve ortaklarının tamamının ya da yarısından fazlasının veya denetim kurullarının yarısından fazlasının kadın olduğu kooperatifler. Kadın kooperatiflerini böyle tanımlıyoruz ülkemizde. Kadın kooperatifleri çalıştıkları alana bağlı olarak temelde Tarım ve Orman Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı olmak üzere, farklı 2 Bakanlığa bağlı olarak faaliyetlerini yürütmekte ülkemizde. Bu bağlamda, Ticaret Bakanlığına bağlı kadın kooperatifleri, Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Anasözleşmesi kapsamında faaliyetlerini yürütüyor. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Anasözleşmesi'nde kadına yönelik belirli bir tanım bulunmamakta ve ortak sayısına göre bir sınıflandırma yapılmakta. Slaytta da görüldüğü üzere,

Ülkemizde 81 ilimizden sadece Batman ve Bitlis'te maalesef kooperatifimiz yok ama çalışmalarımızla oralarda da kooperatiflerimizi kurmayı planlıyoruz. 79 ilimizde 11.835 kadın ortağı olan 687 kadın kooperatifimiz bulunmaktadır.

Onun haricinde, ülke mevzuatımıza baktığımız zaman 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'muz yürürlükte. Burada kooperatiflerinin kuruluşu, ortaklık, kooperatif organları ve kooperatif birlikleri, üst birlikler hususunda düzenlemeler yer alıyor. Yine, 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun'umuz var. Bu da tarım satış kooperatif ve birliklerine ilişkin hükümleri düzenleyen bir kanun. Yine, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'muz mevcut. Bu da kooperatifler bölge birlikleri ve merkez birliklerine ilişkin hükümleri düzenleyen bir kanun.

Hepimizin sevindiği bir ilerlemeden bahsederek sunumuma devam edeceğim. 26 Ekim 2021 tarihli 31640 sayılı Resm Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren kanun değişikliğiyle ülkemizde bulunan kadın ve engelli kooperatiflerine pozitif ayrımcılık sağlandı hepimizin takip ettiği üzere. Bu kapsamda, kadın ve engelli kooperatifleri için kuruluş aşamasında ve faaliyet dönemlerinde ödenen tescil ve ilan ücretleri, ticaret odasına kayıt ücretleri, yıllık aidat ve munzam aidat ödemeleri kaldırıldı. Söz konusu muafiyetlerin, kadınların başlangıç aşamasında yaşadıkları finansal sorunların çözümüne katkı sağlayacağına ve kadın kooperatiflerinin gelişimini desteleyeceğine inanıyoruz açıkçası; önemli bir gelişme bu.

Kanunla getirilen önemli yeniliklerden bir diğeri de tüm kooperatifleri kapsayacak ve değişik kanunlara tabi kooperatifler arasında düzen sağlayacak Kooperatif Bilgi Sistemi'nin -kısaca KOOPBİS- bir yıl içinde kurulacak olması. Biz kooperatifçilik çalışmalarına bu protokol çerçevesinde 2018 yılında başladığımızda, veri elde etmekte gerçekten çok güçlüklerle karşılaştık. Bu ilerlemede Kooperatif Bilgi Sistemi'nin kurulması da bu anlamda rakamlarla konuşmak adına çok önemli. Bu sistemle, bütün bakanlıklar yani Tarım ve Orman Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı ve bizim kadın kooperatifleriyle ürettiğimiz veriler bir araya getirilerek böylece ortak bir veri tabanı oluşturulmuş olacak. Tüm bunların yol açıcı ve memnuniyet verici gelişmeler olduğunu da özellikle belirtmek isterim.

Bu bölümde, kadın kooperatifleri kapsamında ulusal politika metinlerimizde yer alan stratejilerden kısaca bahsetmek istiyorum. Daha öncede bahsettiğim gibi On Birinci Kalkınma Planı'mızda, işte, plan döneminde, başta sosyal içerikli kooperatifler ve kadın kooperatifleri olmak üzere, öncelikli sektörlerde faaliyette bulunan kooperatiflere destek sağlanması hedefi var. Yine, kadınlar tarafından kurulan kooperatiflere yönelik eğitim, girişimcilik ve danışmanlık gibi alanlarda desteklerin sunulması var ki biz bu çerçevede zaten çalışmalarımızı başlattık.

2022-2024 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Program'ımız var. Burada da yine, kadınların ekonomik hayata etkin katılımını teminen iş kurma, geliştirme süreçlerinin kolaylaştırılması, e-ticaret platformlarında daha fazla yer almalarının teşvik edilmesi gibi hedefler yer almakta.

Az önce de bahsetmiştim, Bakanlığımız koordinasyonunda 2018-2023 yılları için geliştirdiğimiz Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı'mız var. Yine, bu eylem planımızla da kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesine yönelik faaliyetlere yer vermiş bulunuyoruz.

Ülkemizin 2014-2023 yıllarını kapsayan Ulusal İştihadım Stratejisi mevcut. Burada da yine -2 tedbirde aşlında- kadın girişimcilerinin ve kooperatiflerinin teşvik edilmesi konularında hedefler yer almakta.

Ulusal politika metinlerimize devam edersek Cumhurbaşkanlığı sistemine geçtikten sonra biliyorsunuz, önce 100 Günlük İcraat Programları vardı. Bu programlara bizler kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması kapsamında bir madde ekledik ve az önce bahsettiğimiz protokole de bu maddeler arasında yer vermiştik ve 30 Ekim 2018 tarihinde Tarım ve Orman Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Bakanlığımız koordinasyonunda protokol imzalandı, temmuz

ayında da bu protokolü iki yıl süreyle uzatmış bulunuyoruz. Cumhurbaşkanlığının İkinci 100 Günlük İcraat Programı'nda da kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi amacıyla kamu, üniversite, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör iş birliğinde faaliyetlerinin başlatılması maddesi vardı, bunu da gerçekleştirdik. Yine, Cumhurbaşkanlığının 180 Günlük İcraat Programlarında -üçüncü, dördüncü ve beşinci icraat programlarında- kadın kooperatiflerinin bölgesel buluşmalarının gerçekleştirilmesi hedefimiz vardı, bunları da sizlerin de katılımlarıyla gerçekleştirmiş bulunuyoruz.

Kooperatifçiliğin kadınların güçlenmesi noktasındaki öneminden hareketle, aslında 2011 yılından itibaren Bakanlığımız tarafından çeşitli çalışmalar yürütüyoruz. Bu anlamda, belki ilk başlangıç noktası olarak kabul edebileceğimiz bir projemizden bahsetmek istiyorum. 2012-2016 yılları arasında Dünya Bankasıyla iş birliğinde yürüttüğümüz “Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması” başlığındaki projemizde kadın kooperatiflerini anlama ve harekete geçme açısından bir dönüm noktası yaşadığımızı ifade etmem gerekiyor. Kadın kooperatiflerinin desteklenmesi birleşeni kapsamında yürüttüğümüz araştırma projesi bu konuda çalışma yürütmenin önemini aslında bize gösterdi. Türkiye’de kadın kooperatiflerinin durumu, karşılaştıkları engeller, çözüm önerilerinin geliştirilmesi ve kadın kooperatiflerine yönelik olarak sunulan fırsatları içeren araştırma sonucunda Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumu Raporu’nu hazırladık. Bu rapordaki bulgulara bakacak olursak kadın kooperatiflerinin, kadınlara iş yaşamında ve toplumda liderlik edebilecekleri gerçek fırsatlar sunduğunu gördük. Yine, kadın kooperatifleri, çoğunlukla geleneksel olarak “kadın işi” olarak nitelendirilen alanlarda mal ve hizmet üretiyor. Kadınlar bir ürünü veya hizmeti seçecek ve seçtikleri bu ürün ve hizmetin satış potansiyelini değerlendirecek bir fizibilite yapamıyorlar. Mali güçlükler, ortaklarının kapasite yetersizliği, ekipman, mekân eksikliği dolayısıyla kooperatifler, maalesef, çok hızlı bir şekilde inaktif durumuna gelebiliyor.

Yine, kadınlar, birçok girişimcilik eğitimi bulunmasına rağmen kooperatif içi işletme ve yönetim konularına yönelik programlara ihtiyaç duyuyorlar. Kadınlar, çoğunlukla bir işi yönetecek kadar yeterli beceri ve deneyime sahip değiller; bunlar raporumuzun söyledikleri.

Yine, Türkiye’de kadın kooperatifi modeliyle ilgili çok az sayıda deneysel araştırma ve veri bulunduğunu da bu raporumuzda görüyoruz. Bu çerçevede, tüm bu tespitlerden yola çıkarak, Cumhurbaşkanlığımız tarafından oluşturulan 100 Günlük İcraat Programı kapsamında, Bakanlığımız sorumluluğunda, kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi, sürdürülebilirliklerinin sağlanması, kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi ve gönüllülüklerinin artırılması hedefimizi belirledik ve bu çerçevede de üçlü protokolümüzü imza altına aldık.

Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İşbirliği Protokolü’nün uygulanabilirliğini sağlamak için de 81 ilimizde geçerli olmak üzere kurullarımızı oluşturduk ama daha öncesinde, yaptığımız işleri daha derli toplu hâle getirebilmek için 15 Kasım 2018 tarihinde bir çalıştay düzenledik ve ilgili tüm kamu kurumlarını, uluslararası kuruluşları, sivil toplum kuruluşlarını, akademisyenleri çalıştaya davet ettik. Çalıştayda “mevzuat ve işletme” diye bir başlığımız vardı; “yenilikçi ürün geliştirme” “eğitim” “farkındalık” “kurumlar arası iş birliği” “kapasite artırma” başlıklarında grup çalışmaları gerçekleştirdik ve rehber niteliğinde olabilecek raporumuzu da hazırladık.

Az önce belirttiğim gibi, protokol kapsamında uygulama esaslarını belirledik ve bu uygulama esaslarını da 81 ilde oluşturduğumuz kadın kooperatifleri çalışma grubuyla paylaştık yani planlı ve programlı ilerleyebilmek için mutlaka uygulama esaslarını geliştirmek gerekiyordu. Kadın kooperatifleri çalışma gruplarımız 81 ilimizde de oluşturulmuş vaziyette ve bu gruplarda Tarım ve Orman Bakanlığının, Ticaret Bakanlığının il müdürlükleri yer almakta yani üçlü protokolün yansıması olarak bu çalışma gruplarını oluşturduk. Bu kapsamda, illerde neler yapılıyor? Çeşitli atölye çalışmaları yapılmakta; seminerler, paneller, toplantılar gerçekleştirilmekte; kadın kooperatiflerinin bilhassa satış konusunda desteklenmesi ve kooperatiflere satış yerleri tahsis edilmesi için çalışmalar yürütülmekte;

mevcut kooperatifler ziyaret edilmekte ve çeşitli bilgi, deneyim ve görüş alışverişi yapılmakta; radyo programları gerçekleştirilmekte; çeşitli broşür dağıtımları yapılmakta. Böylelikle, kadın kooperatifleri konusunda kooperatifleşmeye farkındalık oluşturmaya çalışılıyor.

Yine, ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler ile bilhassa kooperatifler arasında iş birliği ve koordinasyon çalışmaları yürütülmekte. Tabii, yerel dinamiklerin kooperatif konusunda dinamik tutulması çok önemli açığı.

Uygulama esasları kapsamında 81 ilimizde Kasım 2021 itibarıyla 810 tane çalıştay, eğitim ve bilgilendirme toplantısı gerçekleştirilmiş ve yaklaşık 39 bin kişiye de bu şekilde ulaşılmış bulunuyoruz. Bu çalışmalar kapsamında 367 kooperatif ziyareti gerçekleştirildi ve 510 tane yeni kadın kooperatifi kurulmasına aracılık edildi. Bu, gerçekten ciddi ve önemli bir rakam ve daha çok iş yapmamızı, bizim motivasyonumuzu artıran bir ilerleme açığı.

Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İşbirliği Protokolü'nde yer alan hedefler ve Cumhurbaşkanlığı icraat programları kapsamında, kooperatifler arasında bölgesel iletişimi geliştirmek, yerel aktörlerin kadın kooperatiflerini desteklemesi konusunda farkındalığı artırmak, iyi uygulama örneklerini yaygınlaştırmak için protokol ortağı Bakanlık çalışma gruplarını daha işlevsel hâle getirmek üzere bölgesel buluşmalar gerçekleştirdik. Şimdiye kadar, Sayın Bakanımızın Başkanlığında, Genel Müdürlüğümüz koordinasyonunda, il valileri, valilerimizin eşleri, kadın milletvekillerimiz, kadın kooperatifleri, kamu kurumları ve kadın kooperatifleri çalışma gruplarımızın temsilcilerinin katılımıyla 10 bölgesel buluşma gerçekleştirdik. Bu buluşmamızın ilkinin 29 Kasım 2019 tarihinde Çorum'da yaptığımız; sonrasında, 15 Ekim 2020'de Akdeniz buluşmasını çevrim içi olarak -pandemi dolayısıyla- gerçekleştirdik. 21 Aralıkta İzmir'de yüz yüze, Ege Bölgesi illerine de çevrim içi bağlanarak Ege buluşmasını, sonrasında Doğu Karadeniz buluşmasını Trabzon ilinde yüz yüze; Samsun ilinde Batı Karadeniz buluşmasını gerçekleştirdik. Marmara buluşmamızı da çevrim içi olarak gerçekleştirmek durumunda kaldık. Güneydoğu buluşmamızı Şanlıurfa'da yüz yüze, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin diğer illerini de çevrim içi programa katarak gerçekleştirdik. Doğu Anadolu buluşmamızı Van ilinde gerçekleştirdik. Yine, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki diğer iller bu toplantıya çevrim içi olarak katıldı. Tüm valiler illerinde yapılan çalışmaları anlattılar. Yine, kadın kooperatiflerinde öne çıkan bir kadın kooperatifi de kendi ilinde yaptığı çalışmaları ifade etme imkânı buldu. Ankara'da da sizlerin de katılımıyla İç Anadolu buluşmamızı gerçekleştirdik. Son olarak da 6 Kasım 2021 tarihinde -İstanbul'u ayrı bir yerde tutmuştuk- yüz yüze İstanbul buluşmamızı gerçekleştirmiş bulunuyoruz.

Kadın kooperatiflerinin bilinirliğini artırmak için rehber niteliğinde çeşitli broşürler hazırladık, bunların da 81 ilimize dağıtımını sağlamış bulunuyoruz. Yine, bölgesel buluşmalarımızda sunduğumuz kısa filmlerimizin de mevcut olduğunu ifade etmek isterim.

81 ilimizde il müdürlükleri koordinasyonunda oluşturulan kadın kooperatifleri çalışma grubu aracılığıyla bölgesel ve il bazında kadın kooperatiflerine ilişkin veri setleri oluşturduk. Bunları kısaca buradan, ekrandan size göstererek ifade etmek istiyorum: Doğu Karadeniz Bölgemizde -baktığımız üzere- 36 tane kadın kooperatifimiz var, il bazlı ayrımı da slaytta görülmekte. Burada en fazla kooperatif Artvin ve Giresun illerimizde bulunmakta. Yine, Ege Bölgesi'ne baktığımız zaman, toplamda 100 kadın kooperatifimiz var, burada da İzmir 36 kooperatifle önde. Akdeniz Bölgesi'nde 122 kadın kooperatifimiz var, burada da baktığımızda Adana ili 32 kooperatif, Antalya da 26 kooperatifle önde gözüküyor. Batı Karadeniz Bölgesi'ne geldiğimizde 52 kadın kooperatifimiz var, burada da Çorum ilinde 13 kadın kooperatifimiz bulunmakta. Marmara Bölgesi'nde 116 kadın kooperatifimiz var, İstanbul ili 36 kooperatifle ön sırada. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne geldiğimiz zaman da 54 kadın kooperatifimiz var, burada da Diyarbakır 19 kadın kooperatifleriyle önde. Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise 62 kadın kooperatifimiz var, burada da Malatya 19 kadın kooperatifleriyle öne çıkmış durumda. İç Anadolu Bölgesi'nde 145 kadın kooperatifimiz var; burada da baktığımızda, Sivas, Aksaray ve

Ankara öne çıkmış durumda, Ankara tabii 43 kooperatifle öne çıkmış durumda. Türkiye genelinde baktığımız zaman ise Ticaret Bakanlığına bağlı 577 tane kadın kooperatifi var şu anda, Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı ise 110 kadın kooperatifimiz var; daha önce de ifade ettiğim gibi toplamda 687 kadın kooperatifimiz bulunmakta. Faal kadın kooperatif sayımız 656, maalesef inaktif 31 kadın kooperatifimiz var. Bunları aktive etmek için de çalışmalarımıza devam ediyoruz. Kadın ortak sayılarına geldiğimizde 11.023 kadın ortağımız var. Hani “Bu kooperatiflerde çoğunluk kadın olursa ‘kadın kooperatifi’ diye adlandırılıyor.” demiştik, 812 tane erkek ortağımız var bu kadın kooperatiflerinde. Toplamda da 11.835 ortak sayısıyla çalışmalarımıza devam ediyoruz.

Sayın Başkan, saygıdeğer Komisyon üyelerim; Uluslararası Kooperatifler Birliğinin 2020 yılı verilerine göre bazı tanımlamalarda bulunmak istiyorum: Dünya genelinde, baktığımızda, 3 milyon kadın kooperatif bulunmakta, 1 milyardan fazla kişi “ortak” “istihdam” gibi başlıklarda kooperatiflerle bağlantılı yani ekosistemi anlatmaya çalışıyorum. Bir diğer ifadeyle, baktığımızda, dünya nüfusunun yüzde 12’sinden fazlası kooperatiflerin bir parçası durumunda. Kooperatifler dünya genelinde 280 milyon kişiye istihdam sağlıyor; bu, dünya genelinde istihdam edilen nüfusun yüzde 10’una tekabül ediyor. Dünya Kooperatif İzleme 2020 verilerine göre dünyadaki en büyük 300 kooperatifin ciro toplamı 2 milyar 146 milyon Amerikan doları. En büyük ve en etkin 300 kooperatifin coğrafi dağılımına baktığımızda; 159’u Avrupa’da, 95’i Amerika’da, 46’sı da Asya Pasifik’te. Asya Pasifik ülkelerini de biliyoruz; Japonya, Endonezya, Malezya da bulunuyor.

Şimdi de sizlere yeni ve çok önem verdiğimiz bir projemizden bahsetmek istiyorum. Bu projemizin çok detayına girmeyeceğim çünkü 14 Aralıkta, inşallah, açılış toplantısını yapacağız; oraya da ben şimdiden sizleri, Komisyonumuzu davet ediyorum. Kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi, sürdürülebilirliklerinin sağlanması, kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi, görünürlüklerinin artırılması ve yaygınlaştırılmaları hedefiyle, Kadınların Kadın Kooperatifleri Yoluyla Güçlendirilmesi Projesi’ni Tarım ve Orman Bakanlığıyla iş birliğinde yürüteceğiz, otuz ay sürecek projemiz. Aslında 15 Eylül tarihinde teknik çalışmalarına başladık ama 14 Aralıkta da resmî açılışını, tanıtımını yapmayı planlıyoruz. Şimdiden, az önce de söylediğim gibi, sizleri programımıza davet ediyoruz.

Projemiz, slaytta da görüldüğü üzere, 5 bileşenden oluşuyor. Bu bileşenleri özetlemek gerekirse şöyle: hedef gruba yönelik eğitim ve çeşitli hizmetler geliştireceğiz, kurumsal kapasite geliştirme çalışmaları yapacağız, farkındalık artırma çalışmaları yapacağız, bilimsel ve teknik çalışmalarımız -iyi uygulama örneklerinin yerinde tespit etme gibi çeşitli araştırmalarımız- olacak, koordinasyon ve iş birliği çalışmalarıyla projemizi planlamış bulunuyoruz. Çok detaya girmek istemiyorum çünkü biraz, hani, rol çalmak da istemiyorum 14 Aralıktaki programımızdan ama detaylarını ayrıntılı bir şekilde açılış yaptıktan sonra sizlerle paylaşacağız.

Bundan sonra ilerleyen dönemde yürüteceğimiz çalışmalara gelecek olursak, Türkiye’de kadının güçlenmesi konusunda kapsamlı ve bütüncül bir ilk belge olan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nı belirlediğimiz faaliyetler kapsamında yürütmeye devam edeceğiz. Belki bu eylem planımızdan kısaca bahsetmem gerekiyor, 2018-2023 yıllarını kapsayan bir eylem planı var. Biz 5 bileşen üzerinde bu eylem planımızı oluşturmuştuk; eğitim, sağlık, ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım ve medya temel eksenleri üzerine kurduk planımızı. Planda bu 5 politika eksenine ilişkin 126 tane de faaliyetimiz mevcut. Planımızın yıllık izleme ve değerlendirme toplantılarını da ilgili kurumlarla iş birliği içinde gerçekleştiriyoruz ve bu değerlendirmeleri de yapmaya devam edeceğiz. Ayrıca, önümüzdeki dönemde biraz evvel bahsettiğim gibi Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlendirilmesi Projesi’ni yürütüyor olacağız.

Yine, önemli bir konu başlığımız var “Ne Eğitimde Ne İstihdamda Yer Alan Kadınlar Projesi” Aslında bu, önemli bir konu ülkemiz ve dünya ülkeleri için. Bu anlamda, işte mevcut durumu tespit edip ona göre ne tür önlemler alabiliriz; bu konuda bir proje planladık UNDP’yle beraber, Sabancı

Vakfının da işin içinde olduğu bir projemiz olacak. Ayrıca Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığından Çalışma Genel Müdürlüğü de proje ortağı. Yine, Türkiye'nin Mühendis Kızları Projemizi devam ettiriyor olacağız. Ayrıca da Halk Bankasıyla kooperatiflerinin markalaşması konusunda...

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Sayın Genel Müdürüm, KEFEK olarak biz de yer almayı çok arzu ederiz, Başkanımız da burada.

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – Tabii, “Ne Eğitimde Ne İstihdamda” onunla ilgili değil mi?

SUZAN ŞAHİN (Hatay) – Göçer hayatlı kadınlar mesela, onların hikâyesi... Şimdi, ben de onu soracaktım.

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – Kesinlikle yani biz çalışmayı bir resmi olarak başlatalım, ondan sonra sizleri de toplantılarımıza, işte yapacağımız odak grup toplantılarına, çalıştaylara mutlaka davet edelim.

FATMA AKSAL (Edirne) – Çok memnun oluruz.

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – Sağ olun.

Sayın Başkan, saygıdeğer komisyon üyeleri; temel politika dokümanlarımızda kadın istihdamı, kadın girişimciliğinin artırılması ve kadın kooperatiflerinin desteklenmesi için koyduğumuz hedefler, bu hedeflere ulaşmak için gösterdiğimiz nitelikli çalışmalar, Türk kadınına geleceğin güçlü iş insanları ve liderleri yapma yolunda attığımız önemli adımlar aslında.

Son olarak, ben, kadınların çalışma hayatında hak ettiği yeri alması, iş gücüne aktif bir biçimde katılması, üretimde söz sahibi olması ve süreçlere ivme kazandırmak için tüm tarafların desteğini alarak -sizlerin de tabii- kadınların güçlenmelerine yönelik çalışmalarımıza şevkle, birbirimizden ilham alarak devam edeceğiz. Bu vesileyle, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğümüzün hedefiyle örtüşen Komisyon çalışmalarınızın bizler için yol haritası niteliğinde, ufuk açıcı olacağını belirterek sizleri tekrar saygıyla selamlıyorum.

Teşekkür ediyorum.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Sayın Genel Müdürüm, biz de hem katılımlarınız hem sunumlarınız için çok teşekkür ediyoruz.

Sayın Genel Müdürümüzü ben uzun süredir tanırım, birlikte de çalıştık Bakanlıkta.

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – Evet, sağ olun.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Konusuna çok vakıf. Bir kadın olarak da uzun süre bürokraside yer almış rol model bir Genel Müdür. Bu anlamda da çalıştığı alana da bunun yansıdığını görüyorum ve tebrik ediyorum.

Tabii, OECD rakamlarına baktığımızda, iş gücüne katılım oranı ve istihdam oranı noktasında daha alacak çok çok yolumuz olduğunu görüyoruz. Aslında temel hedefimiz de bu rakamları çok daha yukarı çıkarmak. Komisyonun kurulmasının ana sebeplerinden birisi de bu. Sizler bizim bu anlamda en önemli paydaşlarımızınız. Diğer bakanlıklarımızın genel müdürlerini de dinledik ama özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının KSGM Genel Müdürlüğünün bu işte çok önemli bir mihenk taşı olduğunun farkındayız. Bu anlamda da bugün burada olmanızdan dolayı büyük bir memnun duyduğumuzu bir kez daha ifade etmek istiyorum. Bahsettiniz; On Birinci Kalkınma Planı, Kadının Güçlenme Strateji Belgesi ve Eylem Planı, Ulusal İstihdam Stratejisi... Bu 3 önemli çalışma alanı inanıyorum ki rakamlara da çok olumlu yansıtacak. Bu anlamda, destekçiniz olduğumuzu ifade etmek istiyorum, Meclis ayağından.

Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İşbirliği Protokolü'nün sahada çok olumlu yansımaları ben bizzat kendi şehrimde gördüm. İyi kooperatif modelleri bu vesileyle oluştu. Gerçekten sinerjinin ne kadar etkili olduğunu gördüm ben kendi şehrimde. Aynı anda bütün kurum amirlerinin bir iş birliği içinde, tamamıyla tek noktada fokuslanmaları sahada çok ciddi karşılık oluşturdu ve kadınları güçlendiren bir unsur oldu. Kadınların sadece kooperatifleri kurması değil, bu anlamda kurumsal bir kimlik noktasında destek almaları, satış pazarlama noktasında destek almaları, aynı anda birçok kurumun onları desteklemesi hem bir farkındalık oluşturduğu gibi hem de olumlu çıktıları oldu dolayısıyla kolektif çalışma demek ki gerçekten önemli bir şey. Bu işbirliği protokolünün de uzamış olması, devam ediyor olması noktasında da memnuniyetimi ifade etmek istiyorum.

Dünyada birçok verilerden bahsettiniz. Rakamlar gerçekten çok yüksek, dudak uçuklatacak kadar ciddi bir kitle, neredeyse dünya nüfusun yüzde 12'si kadar büyük bir nüfus. Biz hem kendi ülkemizde doğru modelleri yerinde incelemek ve bu modelleri diğer şehirlere de yaymak istiyoruz Komisyon olarak bir taraftan da yine dünyadaki iyi modelleri incelemek istiyoruz. Bu anlamda da sizlerin araştırmaları ve çalışmaları varsa faydalanmak isteriz. Özellikle, incelememiz gereken dünya üzerinde ne tarz modeller var ve özellikle belki birkaçını Başkanımızın da desteğiyle yerinde ziyaret ederek inceleyip bu anlamda, Türkiye'de de modelleme oluşturması adına önemli olduğunu düşünüyoruz.

Sayın milletvekillerimizin sizlere soruları olacak. Ben sözü onlara bırakacağım. Önce soruları topluca alıyoruz Sayın Genel Müdürüm, sonra sözü cevaplamak üzere size vereceğiz.

Çok teşekkür ediyorum.

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ
GÜLSER USTAOĞLU – Rica ederim.

Bu söylediklerinize belki kısa bir cümle... Yeni projemizde yani markalaşma konusunda olsun, yeni ürün geliştirme konusunda olsun, pazarlama konusunda olsun birçok faaliyetimiz olacak ve dünyadaki iyi uygulama örneklerini ziyaret programlarımız, yerinde tespit programlarımız da olacak. O çerçevede sizi mutlaka bilgilendiririz. O çalışma gruplarında sizlerle beraber, kurul üyelerimizle beraber, Komisyon üyelerimizle beraber o tespitleri birlikte yapmak isteriz.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Çok güzel olur, çok memnun oluruz.

Çok teşekkür ediyorum.

SUZAN ŞAHİN (Hatay) – Başkanım, benim Mecliste konuşmam var, ilk sözü alabilirsem çok memnun olurum.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Suzan Vekilim, önce söz sizde, buyurun.

SUZAN ŞAHİN (Hatay) – Teşekkür ederim.

Öncelikle sunumunuz için çok teşekkür ederim. Biraz geç kaldım ama önceden inceleme şansım oldu. Sayın Başkanım da benim soracağım sorulara ön aldı. Ortak düşüncelere sahip olmaktan çok ciddi mutluluk duyuyorum, onu da ifade etmek isterim. O yüzden bazı şeyleri hızla geçeceğim çünkü biraz önce benim sormak istediğimi siz sordunuz. Temenniler güzel, projeler, aslında başlıklar, konu başlıkları itibarıyla çok anlamlı, heyecan verici. Ete kemiğe bürünmesini ve daha somut hâle dönüşmesini bekliyorum. İnşallah birlikte bu şeyi hep beraber gerçekleştiririz. Başlıklar anlamında hep böyle kalmasını arzulamıyoruz hep beraber.

Şimdi, burada benim altını çizmek istediğim bir şey var: Yine, bu faaliyet raporunda bahsettik, işsizlik profili envanteri çalışmasından bahsediliyor. Bu konuda neler yapılmış? Özellikle, işsizliğin türlerinin en yüksek olduğu kategoride yüzde 29,7'yle kadın işsizliği var, yüzde 26,9'la genç kadın

işsizliği var ve biz 2'nci sırada yer alıyoruz. Böyle bir çalışmada özellikle, sadece genç kadın işsizliğine yönelik bir profil var mı? Varsa bu konuda ne tür önlemler almayı düşünüyoruz? 2'nci sırada yer aldığımız için bence öncelememiz gerekir diye düşünüyorum genç kadın işsizliğini.

Kadınların büyük çoğunluğu, sizin de bahsettiğiniz gibi kırsalda, tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmakta. Kırsalda kadınların büyük bir kısmı yoksulluk kıskaçında yer alıyor. Kadın yoksulluğuyla mücadele konusunda ve ücretsiz aile işçisi olmadan kurtarmak için birtakım çalışmalarımız olması gerektiğini düşünüyorum.

DİSK GENEL-İŞ Sendikasının “Kadın Emeği” başlıklı bir raporu var. Bu raporun aslında birçok tespiti var ama burada temenniler kısmında, Sayın Başkan ve sizler de başlıklar kısmında aşağı yukarı bunlardan bahsettiğiniz için tekrar etmeyeceğim ama burada 2019'da iş gücüne dâhil olamayan 20 milyon 691 bin kadından 10 milyon 741 bini ev işleriyle meşgul olduğu için iş gücüne katılamıyor. Raporda aynı yıl çocuklara veya bakıma muhtaç yetişkinlere bakmak için işinden ayrılan kadın sayısı 494 binken yalnızca 14 bin erkeğin bu nedenle işinden ayrıldığı görülüyor yani her zaman olduğu gibi yine sonuç kadınlara vahim. 2019'da haftalık kırk beş saatten fazla çalışan 2 milyon 932 bin kadının 1 milyon 9 bini kayıt dışı çalışmakta. Bu kayıt dışılıkla ciddi mücadele vermemiz gerekiyor.

Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre dünya ortalaması yüzde 21,4 olan cinsiyete dayalı ücret açığı oranı Türkiye'de yüzde 12. Bu, Türkiye'de kadınların erkeklerden yüzde 12 daha az kazandığı anlamına geliyor; bu açığı da kapatmamız gerekir. TÜİK verilerine göre ise 2018 yılında erkekler ile kadınlar arasındaki cinsiyete dayalı ücret farkı yüzde 8; bizim verilerimizde farklı.

Kadınların kayıt dışı istihdam edilmelerine karşılık güvenceli ve insan onuruna yakışır iş talepleri var. Bu konuda ne yapmayı düşünüyoruz? Yani somut hangi adımları atacağız? Eşit işe eşit ücret hâlâ büyük bir sorun, acilen giderilmesi konusunda bir şeyler yapmamız lazım. Ne yapmalıyız? Bunu birlikte taylor etmeliyiz diye düşünüyorum. “2019 yılında iş gücüne dâhil olmayan 21 milyon kadının 12 milyonu ev işleriyle meşgul olduğu için iş gücüne katılamıyor.” demiştik, toplumsal cinsiyet rollerinin hâlâ kadınlar üzerinde büyük bir yük oluşturduğu bu rakamlardan da görülüyor. Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması ve cinsiyetçi iş bölümünün sonlandırılması yönünde çalışmalar elzem ve önemli.

İş gücüne hiç dâhil olamayan bu kadınlar ekonomimiz için de büyük bir kayıp. Bu konuda ne yapmayı düşünüyoruz? Mesela, küçük üretici kadınlar var, sosyal güvenceleri yok, SGK primi yatıracak paraları da yok. Bunlar için bir planlama ve çözümünüz var mı? Mesela, aile iş yerlerinde ücretsiz işçi olarak çalıştırılan kadınlar dışında, özellikle göçer hayattaki kadınlarla ilgili bir planlama yapmamız lazım. Aslında çok iyi üretiyorlar, ürettiklerine ciddi bir şekilde pazarlama imkânı bulmak ve onları da sosyal güvenceli çalışma haklarına kavuşturmak gibi özel bir başlık açmamız mümkün olabilir diye düşünüyorum.

DİSK-AR Covid-19 Döneminde Kadın İşgücünün Durumu Raporu'nu açıklamış. Her 4 kadından sadece 1'i çalışıyor; geniş tanımlı kadın işsizliği yüzde 37,7; Covid-19 etkisiyle iş kaybı ve geniş tanımlı kadın işsizliği de yüzde 43; yine Covid-19 da biz kadınları vurmuş. Covid-19 döneminde kadınların aylık ortalama iş kaybı 1 milyon 484 bin, kadın iş gücünün son bir yılda yüzde 8,2 azaldığı belirtiliyor. Bu verilere göre, pandemiyle birlikte kadınlar daha çok eve kapandılar. Pandeminin kadın iş gücüne etkisi konusunda sizin bir çalışmanız oldu mu? Olduysa sonuçları ne olmuştur? Bu konuda hangi önlemleri almayı düşünüyoruz? Engelli kadınlar konusunda pozitif bir ayrımcılığı planladığınızı müjde olarak verdiniz, bu bakımdan ben de çok mutlu oldum, yalnız somut olarak bunları da değerlendirmek isteriz.

Kadın işçilerin önemli bir talebi var, seslerini duyurmaya çalışıyorlar. Uluslararası Çalışma Örgütünün 190 sayılı Çalışma Yaşamında Şiddet ve Tacizin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmesinin onaylanıp yürürlüğe girmesi için eylemler yapıyorlar; bu konuda ne yapacaksınız?

Bu ve benzeri diğer şeyleri de artık çok fazla... Ben, yine yazılı sorayım diyeceğim ama diğer yazılı soruma bir cevap alamadım Başkan.

YASAMA UZMANI YASEMİN ELİBOL – Hazırlıyorlar Başkanım.

SUZAN ŞAHİN (Hatay) – Hazırlıyorlar mı? Peki. Ama en azından, toplantıya gelmeden gelirse cevaplar ben de onun üzerinde yeniden konuşma şansı bulurum.

YASAMA UZMANI YASEMİN ELİBOL – Dün haber verdiler.

SUZAN ŞAHİN (Hatay) – Kötü niyetli değilim bakın, ben diyorum ki: Bana önceden gelirse ben de üzerinde tekrar konuşma şansı bulurum -belki Bakanlığımızın sunumunu yakalayamamış olabiliriz falan- yani somut bir şekilde ilerlemiş oluruz. Mümkünse bunları da ben yazılı hâle getireceğim yine tekrar size sorulmak üzere.

Ben, cevaplarınızı almadan, özür dileyerek -burada arkadaşımı koyacağım, sonra sonuçlarını da tutanaklardan okuyacağım- Mecliste bir konuşmam var, izninizi isteyeceğim.

Sunumunuz ve katkınız için çok teşekkür ederim.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Sayın Vekilim, biz de size teşekkür ediyoruz. İyi konuşmalar. Gamze Hanım burada vekâleten.

Buyurun Gamze Vekilim.

GAMZE TAŞCIER (Ankara) – Teşekkür ederim.

Sunumunuz için de ayrıca teşekkür ediyorum.

Ben, 3 soru soracağım. Bunlardan bir tanesi: “656 aktif kooperatif var.” dediniz, bunlar içerisinde üretilen ürünlerle ilgili bir analiz var mı? Çünkü maalesef, özellikle, kadın girişimcilerin olduğu kooperatifler takı, tarhana, erişte, bunlarla sınırlı; dolayısıyla üretim analizi var mı?

İki: Üretim analizi varsa eğer bu üretilen ürünlerle ilgili kadınların eğitim seviyesi ve sosyoekonomik durumuyla ilgili bir çalışma var mı? Yani acaba ev kadınları hangi sektöre daha çok yöneliyor ya da üniversiteli kadınlar hangi tür girişimciliklerde bulunuyorlar; bununla ilgili bir analiz var mı?

Üçüncüsü de dünyada istihdam oranından bahsettiniz; ortalama her kooperatifte 9 kişi kooperatif başına, basit bir matematik hesabıyla. Bizdeki istihdam oranı nedir? Aktif 656 kooperatif için bu veri var mı elinizde?

Teşekkür ederim.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Sayın Vekilim, teşekkür ediyoruz. Sorularınız benim de çok dikkatimi çekti, cevaplarını merak ediyorum.

Evet, Sayın Genel Müdürüm, kıymetli milletvekillerimiz sorularını sordular, cevaplamak üzere söz sizde.

KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – Peki, öncelikle, ayrılan Sayın Vekilimiz Suzan Şahin’in, Hatay Milletvekilimizin sorduğu sorularla başlamak istiyorum. Yani genel anlamda bir değerlendirme yapacağım müsaadeniz olursa. Burada, çeşitli raporlardan bahsettiler ki biz zaten bütün bu raporlardaki tespitlerden yola çıkarak aslında çalışmalarımızı hep planlıyoruz; sunumumuzda onu başta da ifade etmiştim. Dolayısıyla bu ne istihdamda ne eğitimde olan kadınlarla ilgili çalışmamızda sırf bu yüzden açıkçası böyle bir projeye girdik. Burada, hani “Oranlar ne seviyededir?” diye bir soru yöneltildiği için onları belki size ifade etmem gerekir. Araştırmalara göre, baktığımızda, 15-24 yaş aralığında genç nüfus içinde işsizlik oranı -sizler de ifade ettiniz- yüzde

15,9; yüksek bir oran bu. Ne istihdamda ve ne eğitimde olan gençlerin oranı ise yüzde 29 seviyesinde şu anda, istatistikler bu şekilde. Bu değerler, OECD ülkelerine baktığımız zaman, Türkiye’yi en yüksek orana sahip bir ülke durumuna maalesef getirmekte, biz onun için bu konuya girmek istedik açıkçası bu projeye. En azından hani böyle bir sorun var, bunu tespit ettik istatistiklerle. Bu sorunun çözümü karşısında neler geliştirilebiliriz, ne tür tedbirler alabiliriz; bunları bu projeye geliştireceğiz. Türkiye’de NEET’te -kısaca “NEET” diyoruz ne eğitimde ne istihdamda olan kadınlar kapsamındaki çalışmaya-bizim oranımız yüzde 35,7. Yani biz, bu oranı nasıl aşağı çekebiliriz, bu kapsamda olan genç kadınlara nasıl destek verebiliriz; bu çalışmalarla, yapacağımız projeye inşallah tespit etmiş olacağız ve ona göre de tedbirlerimizi almış olacağız.

Onun haricinde, cinsiyet rolleriyle ilgili yani toplumsal cinsiyet eşitliği “Kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması kapsamında neler yapılıyor?” denildiğinde, stratejik ortağımız Kadın Erkek Fırsat Komisyonunun olduğu bir projemiz var, Kadın Erkek Eşitliğine Duyarlı Planlama ve Bütçelemenin Uygulanması Projesi. Bu kapsamda, projeyi yaklaşık bir yıldır yürütüyoruz. Burada, bütün bütçe programlarında, planlamalarında kadınların ihtiyaçlarını, beklentilerini, deneyimlerini gözetken bütçeler yapılmasını planlıyoruz. Bu çerçevede de farkındalık çalışmalarımızı başlattık; bakanlıklara bağlı hemen hemen bütün kamu kurum ve kuruluşlarının üst düzey yetkililerine bu konuda bilgilendirme çalışmalarımızı yaptık; yine, yöneticilere yönelik farkındalık çalışmalarımızı yaptık; yine, Kadın Erken Fırsat Eşitliği Komisyonu Başkanı ve üyelerimizin katılım sağladığı, diğer ülkelerdeki örnekleri gördüğümüz bir panelimizi de düzenledik. Bu çerçevede, çalışmalarımızı önümüzdeki yıl da devam ettirip artık yaptığımız bütün planlamaların -bütçe planlamalarını bilhassa- kadınların ve erkeklerin ama özellikle kadınların ihtiyaçlarını gözetken çalışmalar olması için gayret göstereceğiz. Böyle bir projemizin olduğunu da ifade etmek isterim.

Yine, bu 190 sayılı Şiddet ve Tacizin Önlenmesi Sözleşmesi’yle ilgili, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığımızda Çalışma Genel Müdürlüğümüz bu kapsamda çalışmalarını yürütüyor.

Onun haricinde, kadınların istihdamda daha fazla yer alması, daha fazla güçlenmesi için aslında baktığımızda, ülkemizde İŞKUR’un çok önemli faaliyetleri var, KOSGEB’in faaliyetleri var. İŞKUR’un faaliyetlerine geldiğimizde, biliyorsunuz, aktif iş gücü programları var. Bu çerçevede, 2002 yılından 2021 yılı Ağustos ayına kadar 2 milyon 323 bin 775 kadın bu aktif iş gücü programlarından faydalanmış durumda. Yine, İŞKUR’un mesleki eğitim programları var. Burada da baktığımız zaman, bu mesleki eğitim programlarına 2002-2020 yılları arasında 993.162 kadının katılım sağladığını görüyoruz yani bu mesleki eğitim programlarına toplam katılımcıların yüzde 57’si kadınlardan oluşuyor. Yine, işbaşı eğitim programları var. Burada da yine bu işbaşı eğitim programlarına yüzde 49 oranında kadınlar katılım sağlamış. Yine, İŞKUR’un girişimcilik eğitim programları var, KOSGEB’in yanı sıra. Burada baktığımızda da 2017 yılından 2019 yılı sonuna kadar 215.658 kadın -ki toplam katılımcıların yüzde 48’sine tekabül ediyor- girişimcilik eğitim programlarına katılmış durumda. Yine, 72 ilde 80 birimde iş kulüpleri çalışması var İŞKUR’un. Yine, baktığımız zaman, bu çalışmalarda 2021 yılı Ağustos ayı sonuna kadar da 68.361’i kadın olmak üzere 105.960 kişinin bu hizmetlerden, iş kulüplerinden faydalanmış olduğunu görüyoruz.

Kısaca özetlemek gerekirse, tüm kamu kurum ve kuruluşları aslında, kadınların güçlenmesi ve istihdamda daha fazla yer almaları anlamında çalışmalarına devam ediyor. Tabii ki yeterli mi? Değil.

Pandemi dolayısıyla da baktığımızda, gerçekten salgın bütün dünyayı sarsmış durumda yani küresel bir etki yaratmış durumda. Bu anlamda, çalışmalara vazgeçmeden devam etmek gerekiyor. Bizim ulusal politika metinlerimize baktığımızda, eylem planlarımıza baktığımızda, aslında kaçırdığımız hiçbir şey yok yani bütün hedeflerimizde bu sorunlara çözüm bulabilecek hedeflerimiz, faaliyetlerimiz belirlenmiş durumda. Bu çerçevede, olumlu diyaloglarla, yapıcı diyaloglarla inşallah, çalışmalarımıza iş birliği içinde, güç birliği içinde devam edeceğiz.

Sizlerin ifade ettiğiniz, bu 656 aktif kooperatifte üretilen ürünlerin analizine geldiğimizde, itiraf etmek gerekirse aslında çok fazla bir analiz bulunmuyor yani böyle çok nitelikli bir analiz yok açıkçası ama biz yeni projemizde bu analizleri yapmayı planlıyoruz, bu fizibiliteleri de yapacağız. Baktığımızda, şu anda elimizde olan tarımsal ürünler, hayvancılık, aromatik ve tıbbi bitkiler, hediyelik eşya, el sanatları, kilim dokuma gibi sınıflandırmalar var ama dediğim gibi, yeni projeyle bunları biraz daha açık hâle getirip net, somutlaştırmayı planlıyoruz.

Aslında kooperatifçiliği hep böyle ürün geliştirme şeklinde düşünüyoruz ama farklı olarak reklamcılık konusunda, enerji, yenilenebilir enerji konusunda, evde bakım konusunda, çeşitli yazılım geliştirme konularında da aslında kooperatifler oluşturulabilir, danışmanlık hususlarında. Bu çerçevede de biz yeni yöntemler geliştirmeyi planlıyoruz. Baktığımızda, ayakkabıcılık, medikal giysi üretimi kapsamında da kooperatifler var ama daha çok sosyal alanda, danışmanlık alanında, rehberlik alanında, evde bakım, yaşlı bakımı, engelli bakımı sektörlerinde de aslında kooperatiflerin oluşabileceğini öngörüyoruz ve bunları da teşvik etmeyi planlıyoruz. Eğitim seviyesi, sosyoekonomik durumuna baktığımızda, böyle çok somut şeyler elimizde yok, bu yeni projeyle sizlerin de ifade ettiğiniz soruların cevaplarını inşallah bulacağız.

GAMZE TAŞCIER (Ankara) – Teşekkürler.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Sayın Genel Müdürüm, çok teşekkür ediyoruz katılımlarınızdan dolayı.

Özellikle Türkiye’nin Mühendis Kızları Projesi, Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi, Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlendirilmesi gibi projelerle kadınlarımıza verilen desteklerin artarak çoğalmasını diliyoruz.

Her birinize çok teşekkür ediyoruz. İş birliği ve güç birliği içinde çalışmaya devam edeceğiz. Ayaklarınıza sağlık.

Bakanlık temsilcilerimizi toplantımızın bu kısmında uğurluyoruz ve kendilerine çok teşekkür ediyoruz.

KADIN STATÜSÜ GENEL MÜDÜRÜ GÜLSER USTAOĞLU – Bizler de çok teşekkür ederiz.

14 Aralıkta sizleri bekliyoruz programımıza.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Geleceğiz inşallah Değerli Genel Müdürüm.

Toplantımızın Anadolu Bacıları Kadın Kooperatifini ağırlayacağımız ikinci kısmına geçiyoruz.

Değerli üyelerimiz, kadınlar tarafından kurulan kooperatiflerin desteklenmesine ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi; kooperatifler kanalıyla özellikle kırsalda kadınların gizli girişimciliklerinin açığa çıkartılması, kadınların ekonomiye kazandırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için bu bir elzem. Hayata geçirdiğimiz yasal düzenlemeler ve verdiğimiz desteklerle kadın kooperatifçiliği sayısının artırılmasını ve güçlenmesini hedefliyoruz. Bu çerçevede, yasal ve kurumsal desteklerin sahada ne tür sonuçlar doğurduğunu sahada olanlardan dinlemeyi arzu ettik ve ilk olarak Anadolu Bacıları Kadın Kooperatifi temsilcilerini toplantımıza davet ettik. Kendilerine davetimize icabet ettikleri için teşekkür ediyoruz.

Komisyonumuza sunum yapmak üzere burada bulunan Anadolu Bacıları Kadın Kooperatifi Başkanı Nilüfer Kart Hanımefendi, Başkan Yardımcısı Ayşe Tura Hanımefendi; toplantımıza hoş geldiniz.

Sözü Anadolu Bacıları Kadın Kooperatifi Başkanı Nilüfer Kart’a bırakıyorum.

Buyurun lütfen.

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Sayın Başkanım, değerli Komisyon üyeleri; öncelikle bizi davet ettiğiniz için biz teşekkür ederiz.

Evet, Polatlı Anadolu Bacıları Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi yani biz Ticaret Bakanlığına bağlı bir kooperatiftir. 2016 yılında Polatlı Ticaret Odasının başlattığı, Ankara Kalkınma Ajansı ile beraber yürüttükleri bir projeden doğan bir kooperatiftir. Bizim Polatlı’da şeker pancarı çok fazla üretildiğinden dolayı ondan katma değer yaratılmak istendi. Daha doğrusu, eski zamanlarda yapılıp yapımı zor olduğu için de unutulmaya yüz tuttuğundan dolayı onu yeniden canlandırmak için pancar pekmeziyle yola çıktık. Evet, demin farklı ürünlerden bahsedildi, biz farklı ürünler yapan bir kooperatiftir. Daha sonrasında, 2017 yılında 24 Şubatta resmen kurulduk.

İsmimiz “Anadolu Bacıları” Bacıyı Rum’dan geliyor, Selçuklu Dönemi’nin ilk kadın teşkilatlanması ve Fatma Bacı, kendisi Polatlı’nın Bacı köyünde yatmakta. İsmimizi oradan aldık ve marka tescilini de içecek ve gıdada yaptırıldı.

Biz, bu projeye başladığımızda, 120 kadınla eğitimler almaya başladık Polatlı Ticaret Odasının şeyiyle, Ankara Kalkınma Ajansı ile birlikte. Daha sonra, çalışmak istemeyenler oldu; kooperatif kuruldu, 30 kadınla başladık aslında, küçük bir atölyemiz vardı orada ama yapımı zor olduğu için pancar pekmezinin bir hafta içerisinde 16 kişiye düştük. 3’ü zaten Ticaret Odasında bize destek amaçlı Yönetim Kurulundaydılar, 13 kişi de Polatlı’nın köy ve merkezinde bulunan kadınlarla birlikte bu işe başladık. Daha sonrasında çok güzel şeyler de oldu, zor şeyler de oldu, pes edenler oldu; bizler pes etmeyenler tarafındayız. Hayatları farklı, hayalleri aynı olan kadınlar bir arada yürümeye başladık. Benim 16 yaşında bir kızım var, kızım ile birlikte yaşıyoruz. Ona iyi bir anne, örnek bir anne, güçlü bir anne olmak için kooperatifçilik aslında bu yönde bize bir yol açtı çünkü birçok kadının olduğu bir yerde, birimizin yapamadığını diğeri yapmakta. Destek olduk, ağladığımız zamanlar oldu, ağladığımızda birbirimize moral verdik “Biz bunu başaracağız, yapacağız.” dedik ve beş yıldır bu yolda devam ediyoruz. Adımızı Türkiye’ye duyurduğumuzu düşünüyorum ben, bundan sonrasında dünyaya duyuracağız.

Evet, farklı ürünler yapıyoruz. Biz sıfır atık prensibiyle yola çıkmaya çalışıyoruz. Portakal suyuyla havuç reçeli yaptık, bunu Türkiye’de tek biz yapıyoruz, şu anda 56 tane şubesi olan bir restoranın kahvaltı menüsünde yer alıyor. Bundan kalan havuçlarla yine Türkiye’de tek bizim yaptığımız kırmızı pancarlı havuç sirkesini yaptık; kahramanı Ayşe Hanım. Daha sonrasında, karpuzun içinden pekmez yapıyoruz, kabuğundan reçel yapıyoruz. Yani hiçbir şeyi atmamaya çalışıyoruz ve değerlendiriyoruz çünkü “Kadın elinin değdiği her yerde bereket vardır.” diyoruz. Bu şekilde çalışıyoruz, inşallah...

Şu anda 15 ortaklı bir kooperatiftir. Tabii ki sorunlarımız var, bunları da burada dile getirmeyi çok isteriz açıkçası, bize de destek olmanız amacıyla -656 tane kooperatifin olduğunu şu anda duydum- çünkü gün geçtikçe kadın kooperatifi çoğalıyor, güzel bir şey bu ama bir yandan da sürdürülebilirlik çok önemli çünkü çoğu kooperatif sıkıntılar yaşıyor, özellikle yer konusunda. Biz mesela kadın kooperatifimiz ilk kurulduğu andan itibaren kira ve dolayısıyla stopaj ödemekteyiz, bu açıdan da çok zorlanıyoruz açıkçası. Kurum ve kuruluşlar ya da yerel yönetimler bu konuda hani... Bazı kooperatifleri duyuyoruz mesela, yerel yönetim onlara yer konusunda destek veriyor ama bunlardan biri biz değiliz. Bu konuda destek bekliyoruz açıkçası, çok zorlanıyoruz çünkü kira ödemek ve bunun yanı sıra stopaj ödemekte.

Daha sonrasında, lojistik kısımda... Bu, kadın kooperatiflerinin tamamında var diye düşünüyorum çünkü nakliye ve şu an için kargo bedeli inanılmaz, çok yüksek; gönderimde çok zorlanıyoruz. Eğer ki böyle bir imkân varsa bir bakanlığın veya bir kurumun -bilmiyorum artık, nasıl olur- kadın kooperatiflerine özel bir kargo şirketiyle anlaşmasıyla daha düşük bir şekilde gönderimler yapılabiliriz çünkü 656 kooperatif az değil. Bu yönde destek bekliyoruz.

Ayrıca, satın almalar istiyoruz kurum ve kuruluşlardan. Tamam, satış, pazarlama eğitimleri alıyoruz, bunun için biz de çabıyoruz, satışlarımız var ama bu yeterli gelmiyor. Yani kurum ve kuruluşların hediye babında dağıttıkları ürünleri kadın kooperatiflerinden tercih etmelerini istiyoruz paket açısından. En azından bu bizi gerçekten rahatlatacak çünkü satın almalar önemli. Şu anda yerel yönetimlerde başladı bu satın almalar. İnanın, küçük çapta da olsa bizi bu bayağı bir rahatlatıyor ama bu, Türkiye genelinde daha büyük kurum ve kuruluşlarda olursa bizim için daha iyi olacaktır.

Bunun yanı sıra, vergilerden zorlanıyoruz açıkçası çünkü bizler ev hanımlarıydık, birden iş kadını olduk. Birçok vergi varmış, bilmiyorduk; geçici vergi, yıllık gelir vergisi, kurumlar vergisi, eğitime katkı vergisi, katma değer vergisi, bayağı da bir vergi var. Yani, bizler kooperatifiz ama bir şirket gibi vergi ödüyoruz, bu konularda da sizlerden destek bekliyoruz. Galiba biraz çok destek bekliyorum ama yani burada kadın kooperatiflerinin sözcüsü olmak istiyorum çünkü bir iş birliğinden bahsedildi, gerçekten kadın kooperatifleri birbirlerine destek oluyorlar. Bizi birileri aradığında “İşte, sizde şu var mı?” dediğinde ürün eğer bizde yoksa biz başka bir kooperatife yönlendiriyoruz, aynı şekilde onlar da bize yönlendiriyorlar yani bir iş birliğimiz var. O yüzden de kadın kooperatiflerinin sorunları hemen hemen aynı.

Daha sonrasında, mesela yurt dışı ihracat konusunda tecrübemiz yok ama ürünlerimiz kaliteli, çok güzel. Bunları neden yurt dışında duyurmayalım, göstermeyelim çünkü farklı ürünler yapıyoruz, birçok kooperatif de aynı şekilde. El sanatları konusunda da arkadaşlarımız var. Yani bunların hepsini, Türkiye’yi dünyaya tanıtabiliriz, bunlar da tabi ki sizlerin destekleriyle olacak çünkü bizler ancak bu kadar ulaşabiliriz, sizlere söyleyebiliriz ki sizler de bizlere destek olacaksınız inanıyorum.

Ürünlerimiz bu şekilde, dediğim gibi lokomotif ürünlerimiz var; bunun yanı sıra evet, tarhana, erişte yapıyoruz ama mecburen çünkü aslında onlar çok tüketilen ürünler. Bizler coğrafi işaret konusunda da mesela, pancar pekmezi için belediyeden destek alarak başvuruda bulunduk, inşallah, onun da sonucunu alabilirsek çok güzel olacak. Soğanımız coğrafi işaretli, “Soğandan ne yapabiliriz?”i düşündük? “En güzel erişteye yakışır.” dedik, mantı tadında soğanlı, fesleğenli erişte yaptık. Biz Anadolu Bacıları olarak, diğer kooperatiflerden farklı ürünler yapmaya çalışıyoruz. Birçok kadın evinde şişne reçeli yapabilir, çilek reçeli yapabilir ama bir portakallı havuç reçeli için uğraşmaz, belki de yapamaz çünkü çok miktarda yapması gerekiyor, onu da bizler yapıp halka sunuyoruz. Bu da güzel talepler veriyor çünkü artık duyuldu, insanlar kendileri aramaya başladı. Eskiden elimizde paketlerle küçük yerlere gidip de “Ya, işte, bizim şu ürünümüz var, bu ürünümüz var.” diye Ankara’da çok gezdiğimizizi biliriz ama artık onu geçtik. Ürünlerimizi güzel marketlere verebiliyoruz, Büyükşehir Belediyesinin marketlerine veriyoruz, Eskişehir Büyükşehir Belediyesinin marketine veriyoruz, dediğim gibi, biz Big Chefs’e şu anda portakallı havuç reçelimizi veriyoruz ve onun restoranında, kahvaltı menüsünde yer alıyor bu ürünümüz. Ama daha para kazanabiliyor muyuz? Hayır, biz kendimiz kazanmıyoruz ama birçok kişiye para kazandırıyoruz, ekonomiye gerçekten faydamız var çünkü kavanozcu ayrı, kapakçı ayrı, etiketi ayrı, ham maddesi ayrı, herkes kazanıyor ama biz de kazanmak istiyoruz ve yanımızda bulunan kadınlara da kazandırmak istiyoruz, daha çok kadına kazandırmak istiyoruz, bu konularda da destek bekliyoruz. Mesela biz, bütçemiz yetmediği için kavanozdan, kapaktan, sirke şişesinden birini bulabiliyorsak öbürünü bulamıyoruz. Özellikle pandemi bizi çok zorladı, bu konularda kurum ve kuruluşların bu tarz şeylerde bize destek olmasını bekliyoruz yani kavanoz alamıyoruz mesela. Kapak ayrı yerde, kavanoz ayrı yerde, sirke şişesi ayrı yerde, şu anda inanılmaz bir zam var ve biz yetişemiyoruz artık çünkü biz bunu verdiğimiz yere günlük zam yapamıyoruz ama bana bir uncu iki günde bir, mesajlarımı açsam, görseniz... Biz daha çok Polatlı’dan alışveriş yapmaya çalışıyoruz. Un fabrikasından bana “50 kilo una şu kadar zam geldi.” diye, “50 kilo una bu kadar zam geldi.” diye, sürekli zam mesajı geliyor ve ben bunu mecburen yansıtacağım ama yansıtamıyorum çünkü karşıda bir sözleşme var, onu sürekli değiştiremiyorum. Açıkçası, bu konuda da çok muzdaripiz yani una,

şekere, yağa inanılmaz bir zam var şu anda, mesela şu an maliyet hesabı yapamıyoruz, önümüzü de göremiyoruz. O yüzden, hani, bu konularda nasıl bir yol izlenir, onu da bilmiyorum ama dayanmaya çalışıyoruz. Azimliyiz, pes etmek yok, devam edeceğiz bu yolda; bu şekilde.

Teşekkür ediyorum.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Değerli Başkanım, biz de katılımlarınıza çok teşekkür ediyoruz hem size hem Başkan Yardımcıma.

Özellikle, gıda ortak ama farklı bir bakış açısı koymuşsunuz, çok önemli olduğunu düşünüyorum. Evet, herkes evde farklı farklı reçeller yapabilir ama söylediğiniz reçelin tarifini bile bulması oldukça zor olacaktır, ismi bile denemek için yeterli. Dolayısıyla, biz özellikle kooperatiflere bunu söylüyoruz aslında, yaptığımız şeyi daha inovatif bir hâle sokabilirsiniz, daha çekici bir hâle getirebilirsiniz; sizin yaptığımız da bu olmuş, çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Tabii, bir de bu sıfır atık kısmı da çok önemli çünkü aslında gıdanın her tarafını kullanabiliyoruz. Bir kısmını tatlıda kullanırken bir kısmını sirkede, bir kısmını başka türlü, turşuda vesairede kullanabiliyoruz. Bu anlamda da örnek olmanız çok güzel.

Biz, özellikle bu Komisyon'da bir taraftan kamu kurum ve kuruluşlarını dinlerken bir taraftan da sizin gibi sahada bizzat bu işin içinde olan arkadaşları dinlemeyi çok arzu ettik aynı zaman dilimlerinde; özellikle de Gamze Vekilimizin önerisiydi bu, ben çok önemli de olduğunu düşünüyorum, bunu da yavaş yavaş böyle hayata geçirmeye çalışıyoruz. Şöyle de bir kazanımı var: Bir taraftan kurumlarımızı dinliyoruz ama bir taraftan da sahada hangi noktalarda eksik kalınıyor, o eksik kalan noktaları gelen kurum temsilcilerimize de çok gönül rahatlığıyla ifade edeceğimizi bilmenizi isterim.

Söylediğiniz çok somut öneriler vardı, biz de bunu raporumuzda değerlendireceğiz, katkı sağlamaya çalışacağız Komisyon olarak.

Ayaklarınıza sağlık. Belki kıymetli vekillerimin de sizlere soruları olabilir.

GAMZE TAŞCIER (Ankara) – Gayet güzel açıkladılar, gerçekten tebrik ederim.

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Ürünlerimizin analizleri de var, analizleri de çünkü senede bir kere yaptırıyoruz biz.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – İnternet siteniz var mı değerli arkadaşlar? Satış var mı Instagram'da ya da...

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Instagram'da satışımız var: “panpek_Anadolu Bacıları” Facebook'ta da...

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Bir daha söyler misiniz?

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – “PANPEK” pancar pekmezinin kısaltılması, ayrıca bizim markamız o. Başkent Üniversitesinin de ilk zaman kurulduğunda desteğiyle birlikte PANPEK markasını da tescil ettirdik. Instagram'ımız: “panpek_”

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Özellikle, Ticaret Bakanlığı on-line satışı desteklemek adına ortak bir portal kuruyor. Bu anlamda sizlerin ürünlerini de o portalda görmeyi çok arzu ederiz. Tahmin ediyorum ki o portalla birlikte ihracata da bir kapı açılacaktır.

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Başkanım, bir şey daha söyleyebilir miyim, çok özür dilerim.

Kadın kooperatiflerinin 110 tanesi Tarım Bakanlığına bağlı, geri kalanı Ticaret Bakanlığına bağlı. Aslında bunun, sadece kadın kooperatiflerinin bir bakanlığa bağlı olması bizim için aslında daha iyi olabilir çünkü tarımsal kooperatiflerin ana sözleşmesi farklı, bazen danışıyoruz, yanlış bilgi alıyoruz. Yani tek bir bakanlığa bağlı olduğunda o zaman kadın kooperatiflerine daha çok...

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Şu an zaten bakanlıklar kooperatifçilik noktasında tamamıyla ortak çalışmaya başladılar.

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Bazen, hani, şey alabiliyoruz, yani, siz Ticaret Bakanlığına bağlısınız...

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Sahadaki olumlu yansımaları görüyoruz fakat zaten tarım kooperatifleri kurulalı çok uzun yıllar olmuş ve onlar, zamanında Tarım Bakanlığıyla entegreli kurulmuşlar. Şu anki kooperatifçilik ağırlıklı Ticaret Bakanlığı entegrasyonunda gidiyor. Yani birleştirilebilir mi? Tabii, bu 2 tane bakanlığın, 3 tane bakanlığın birlikte çalışmasıyla sağlanabilecek bir şey ama hani, o farklılığın da bundan olduğunu ifade etmek isterim.

Ben sözü Gamze Vekilimize bırakıyorum.

Buyurun.

GAMZE TAŞCIER (Ankara) – Teşekkürler.

Emeklerinize de sağlık, gerçekten farklı bir ürün üretmişsiniz. Tam konuşmanın sonunda “Analiz yapıyoruz.” dediniz. Daha önceki sunumlarda, OPET’ten gelen hanımefendinin aslında tam tereddüdü buydu: “Yani biz koymak istiyoruz ama kalite anlamında bir sorun var, analiz anlamında sorunlar var.” Dolayısıyla da güvenilirlik noktasında özellikle belli başlı isimler o markayı alırken tereddüt ediyor. Şimdi, bu analizleri mesela siz nasıl bir maliyetle yapıyorsunuz? Tamamen kendi öz kaynaklarınızla yapıyorsunuz değil mi, yoksa herhangi bir ortak çalışma var mı?

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Var. Biz Ankara Kalkınma Ajansına “Anadolu Bacıları Güçleniyor” diye bir proje yazmıştık iki yıl öncesinde, yine pancar pekmezini geliştirme, kapasite geliştirme. Orada, ODTÜ’de “Bir pancar pekmezinden kalan posadan ne çıkarabiliriz, şeker pancarından?...” Ondan da hatta bir un elde edilebilir, bu şekilde de devam edebiliriz diye -tesis kurulması gerekiyor tabii ki onun için de- orada bize bu analizler de yapıldı.

GAMZE TAŞCIER (Ankara) – Nasıl iletişim kurdunuz onunla siz? Yani tamamen kendi çabanızla mı yoksa...

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Hayır “Üretkeniz Biz” kooperatifi var. Mesela, demin bahsedildi ya, onlar da bir danışmanlık kooperatifi, bizlere danışmanlık veriyorlar. Onun içerisinde yani bu proje kapsamında biz bunu da yaptık. Daha sonrasında da Başkent Market zaten bu analiz konusunda bütün kooperatiflerin yani oraya ürün veren bütün kooperatiflerin ücretini o karşıladı.

GAMZE TAŞCIER (Ankara) – Yapıyor ama yerel yönetimin destek olmadığı yerlerde...

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Kendileri yapacaklar ve maliyetli bir şey. Aslında, o konuda da kooperatiflere destek olunursa çok iyi olur çünkü biz mesela, ODTÜ’de yaptırarak, oraya ürün veren bütün kooperatifler olarak, onu da Halk Ekmek karşıladı. Ama gerçekten yüksek miktarlarda bu analizlerin ücretleri, kooperatiflerin karşılayamayacağı kadar. Çünkü etiket tasarımı bile çok zor gerçekten. Biz beş yıldır ancak bu şekilde yaptık, bir harfi bile yanlış yazdığınızda ceza yiyebiliyorsunuz çünkü denetlemeleri var.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Standardı sağlıyor olması lazım.

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Evet, kesinlikle standartlara uygun olması lazım, enerji besin değerlerinin yazılı olması lazım, Türk Gıda Kodeksi’ne uygun olması gerekiyor. Ama kadın kooperatiflerinde -dediğiniz gibi- çoğunlukla ev hanımları olduğu için bu konuda çok fazla tecrübemiz yoktu, bunu yaşayarak öğrendik. Aslında şunu da talep ediyorum açıkçası: Bağlı bulunduğumuz Bakanlıktan hem bize danışmanlık yapacak birilerinin atanması hem de proje yazma konusunda bizi destekleyecek bir danışmanın olması gerekiyor çünkü proje yazmak da

çok zor. Bir danışman tutuyorsun, onun ücreti de çok yüksek tutuyor bazen. Bakanlıktan atanmış olsa bu proje kapsamında... Tamam, bizler gidelim gelelim, yapalım edelim ama o yazışma kısmını “Nasıl yazacağız?” “Ne yapacağız?” kısmında Bakanlıktan bir danışmanın bize destek olması gerekiyor. Çünkü dışarıdan tuttuğunuz danışman gerçekten proje bütçesinde büyük bir yer kaplıyor, o bütçeyi oraya vereceğimize başka bir şey alabiliriz, ham madde alabiliriz, daha fazla makine, ekipman alabiliriz. Bu konuda da destek bekliyoruz açıkçası.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Şöyle değerli arkadaşlar: Ben kendi şehrimden de örneklerini biliyorum, siz sonuçta bu kavanozların içeriğini nasıl dolduracağınızı biliyorsunuz ama marka oluşturmak, satış ağı, proje yazmak, bunlar başka uzmanlık alanları, sizin uzmanlık alanınız, aslında bu kavanozların içeriğini nasıl doldurulacağı. Bizim şehrimizde özellikle marka noktasında üniversite çok destek oluyor bütün kooperatiflere, dolayısıyla üniversiteler -ki Ankara’da bu imkânlar çok daha fazla çünkü çok daha fazla üniversite var, çok daha fazla akademisyen var- çok ciddi destek, markalaşma noktasında.

Yine, proje danışmanlığı noktasında ticaret il müdürlükleri çok ciddi destek çünkü kamu kurumları da kooperatiflerin bünyesinde bulunan kadınların birçoğunun daha önce iş hayatında olmadığını ya da bu alanda uzmanlıklarının olmadığını farkında, özellikle ticaret il müdürlüğünden bu konuda destek alabilirsiniz. Siz, bunu, kendi ayaklarınızın üzerinde durarak daha münferit çözmüşsünüz ama özellikle, söylediğiniz öneriyi de raporumuza alacağız, standardizasyon noktasında destek...

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Mesela, Ticaret Bakanlığının bir hibe programı vardı, yüzde 25’i kooperatife ait, KDV’sinin yüzde 100’ü yine kooperatife ait; tamam, bunu yazdık ama çıkmadı, onaylanmadı, basit bir şeydi, yazılabilirdi ama bir Ankara Kalkınma Ajansının, bir IPARD’ın projelerini biz yazamayız, o yüzden diyorum ki bir danışmanın kesinlikle bize yardımcı olması gerekiyor. Basit hibelerde biz kendimiz de yazabiliyoruz; mesela, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin Habitat Derneği ve Coca-Cola Türkiye’yle iş birliği yaptığı Kız Kardeşim Projesi’ni tek başımıza yaptık. 25 bin liralık bir ödöldü, ona da makine ve ekipman aldık, kendimiz yaptık, basit bir hibe programıydı. Hani, ya böyle basitleştirilecek hibe programları ya da zor olacaksa birileri olacak yanımızda ve bize gönüllü destek olması lazım.

NEVİN TAŞLIÇAY (Ankara) – Ben bir şey sorabilir miyim.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Tabii, buyurun Sayın Vekilim.

NEVİN TAŞLIÇAY (Ankara) – İlk önce tebrik etmek istiyorum. Çok hoşuma gitti; hayatları farklı, hayalleri aynı kadınlar bir aradasınız.

“120 kişiyle başladık.” dediniz. 120 kişi bu eğitimi aldı...

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – 120 kişi eğitim aldı; kooperatifçilik, öz güven eğitimi, girişimcilik, hijyen, hepsini aldık ama...

NEVİN TAŞLIÇAY (Ankara) – Süper.

30 kadınla başladık ve şu an 15 kişiyiz...

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Evet, girenler, çıkanlar çok oldu bu beş yılda.

NEVİN TAŞLIÇAY (Ankara) – Sadece merak ettim, bu 120 arkadaş, ya siz “Hadi!” dediğinizde neydi gerekçeleri?

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Kimisine zor geldi, kimisi sadece...

NEVİN TAŞLIÇAY (Ankara) – Çok kolay bir iş değil. “Beş yıl” dediniz değil mi?

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Evet, beş yıldır.

NEVİN TAŞLIÇAY (Ankara) – Beş yıl, ondan dolayı da ayrıca tebrik ediyorum. Sadece merak ettim “Bir şekilde hep böyle birinin baş tutması gerekir.” dediniz ya yani bir şekilde başlamış. Bu 120 de olabilirdi. Bunu niye yapamamışız?

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Evet, olabilirdi aslında ama çoğu eğitim almaya geldi, iş zor geldi. Dediğim gibi, 30 kişi de çalışsaydı gene iyiydi yani ama hani iş, pancar pekmezi yapımı gerçekten çok zor. Bizim tarlaya gidip pancarları o çamurlu hâliyle getirdiğimiz zamanları biliyorum. Tek tek elimizde fırçalıyoruz biz o pancarları, doğruyoruz yani dört günde alınıyor bu pancar pekmezi, yapımı çok zor. E, buna da para alamadık ilk başta.

NEVİN TAŞLIÇAY (Ankara) – Ki “Hâlâ kazanamıyoruz.” dediniz.

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Para alamayınca, aslında eşleri destek olanlar burada kaldı. Benim de eşim olmadığı için rahatım. O yüzden, hani daha çok para kazanamadıkları için bırakanlar oldu, sağlıkları el vermeyenler oldu, eşleri kızanlar oldu, çocuklarına bakamayanlar oldu. Benim kızım mesela kendi başına beş yıldır -şu anda 16 yaşında- yani 10-11 yaşındayken evde durmaya alıştı artık. O yüzden, hani bu şekilde oldu ama bundan sonrası için çoğalmayacağız diye bir şey yok; çoğalacağız, olacak yani.

NEVİN TAŞLIÇAY (Ankara) – Yok yok, çok güzel; kolay bir şey değil başardığınızı.

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKAN YARDIMCISI AYŞE TURA – Şimdi, şu anda zaten 15 ortağız ama bu ürünleri yapan 4 kişiyiz.

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Evet, onlardan bile gelmeyenler var.

Mesela şeyden bahsetmek... Onları da söylemek istiyorum ya ben buraya gelmişken.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Evet, çok hızlıca toparlayabilirsek Genel Kurul çalışmalarımız devam ediyor.

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Tamam.

Yine, İŞKUR’dan bahsedildi. İŞKUR’dan biz çalışan almak istiyoruz, İŞKUR’dan da destek istiyoruz ama mesela sigortayı karşılarsın istiyoruz. Bize verilen cevap “2 kişi alacaksınız, onu sigortalı siz yapacaksınız, 3’üncüyü biz yapacağız.” Ben 2 kişiyi sigortalı yaptıktan sonra 3’üncüyü de öderim zaten, o şekilde. KOSGEB’ten kooperatifler destek alamıyor kooperatif olduğunuz için, daha çok girişimciler, esnaflar o tarzlar şeyler destek alıyor. Ticaret Odasına bağlıyız, oradan, işte “nefes kredisi, şu bu” onlardan kooperatif olduğumuz için destek alamıyoruz, Esnaf Kefaletine bağlı olmadığımız için destek alamıyoruz. Aslında, biz... Bir de böyle bir şey de olabilir yani bağlı bulunduğumuz Bakanlığın bize bir kredisi olması lazım. Düşük faizle ya da ne bileyim daha ödemesi kolay...

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Halk Bankasının yakın dönemde böyle bir kredisi oldu; faizsiz, kadın girişimcilere yönelik. Ona bir bakalım, kooperatifleri de kapsıyor mu.

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Biz mesela kredi çektik, krediden gerçekten ağızımız yandı, bir de pandemi de vurunca çok zorlandık; hani Allah’a şükür bir tanesi bitirdik, bir tanesi devam ediyor daha. Bu konuda faizler bizi çok yıprattı.

Teşekkür ediyorum.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Evet, Nilüfer Hanım biz de tanıştığımızda çok memnun olduk. İnşallah yolumuz düşer, yerinizde de sizleri ziyaret ederiz.

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Kesinlikle hepinizi bekleriz.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Tüm arkadaşlara selamlarımızı iletelim Komisyon olarak, ayaklarınıza sağlık.

ANADOLU BACILARI KADIN KOOPERATİFİ BAŞKANI NİLÜFER KART – Sağ olun, teşekkür ederiz.

ALT KOMİSYON BAŞKANI ÇİĞDEM ERDOĞAN ATABEK – Kıymetli milletvekillerimiz, toplantımızı kapatıyoruz, bir sonraki Komisyon toplantısında görüşmek üzere.

Kapanma Saati: 17.29

